

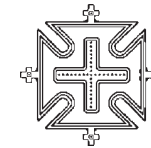
Митрополит  
Андрей Шептицький  
і постанови  
Української  
Католицької Церкви  
в Сполучених Штатах  
Америки

---

Іван Кашак

Митрополит  
АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ  
І ПОСТАННЯ  
УКРАЇНСЬКОЇ  
КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ  
В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ  
АМЕРИКИ

---



ДИСЕРТАЦІЯ  
на здобуття ступеня магістра богослов'я

Дисертація виконана під керуванням  
монсиньйора проф. Володимира Паски

Схвалив рецензент  
преп. Вільям Р. Мартін, JUD

Львів • Монастир Свято-Іванівська Лавра  
Видавничий відділ «Свічадо» • 2004

УДК 281.5 (73)  
ББК 86.377Г (7СПО)  
К 31

*Переклад з англійської Андрій Гнип  
Художнє оформлення Олена Гижка*

Кащак Іван  
К 31 Митрополит Андрей Шептицький і постання Української Католицької Церкви в Сполучених Штатах Америки / Пер. з англ. А. Гнип. – Львів: Свічадо, 2004. – с. 92, іл.  
ISBN 966-561-354-5  
ББК 86.377Г (7СПО)

Автор пропонованої праці досліджує і розгортає перед читачем дві історичні лінії, що згодом зливаються в одну: зародження Української Католицької Церкви в Америці і роль Митрополита Андрея Шептицького у її становленні і зміцненні на американському континенті.

У книзі використано архівні матеріали Стемфордської духовної семінарії, бібліотеки Ратгерівського університету (Нью-Бранзвік), єпархіяльних бібліотек Вінніпега, Едмонтона, що назагал мало відомі в Україні.

Книжка адресована широкому колу читачів.

К  $\frac{0403000000-27}{561-2004}$  Без оголошення

ISBN 966-561-354-5

© Кащак Іван, 2004

## ПРИЗНАННЯ

*Висловлюю вдячність монсиньйорові Володимирові Пасці, JCD, за готовність, з якою він жертвував своїм цінним часом і зусиллями як керівник цієї дисертації. Без його допомоги й підтримки праця не була б виконана. Хочу подякувати й іншим особам, які допомагали мені в роботі. Преп. Вільямові Р. Мартіну, JUD, та преп. Річардові Мерфі, JUD, дякую за докладне рецензування дисертації. За допомогу в дослідженні теми моя щира подяка: д-рові Богданові П. Процьку, ФД, преп. д-рові Атанасієві Пекарю, ЧСВВ, ФД, монсиньйорові д-рові Джонові Трейсі Еллісові, ФД, владичі д-рові Василеві Г. Лостену, DD, п. Гері Макарові, BS, та д-ру Василеві Ленцику, ФД.*

*Моя особлива подяка монсиньйорові Леву А. Моску, МА, за стилістичне редагування.*

*Хай Бог благословить Вас.*

## ВСТУП

8 серпня 1939 року історик Української Церкви Микола Чубатий готувався до від'їзду зі Львова, що в Галичині, до Сполучених Штатів Америки. Прощаючись із Митрополитом Андреем Шептицьким, пастирем, з яким він перебував у тісному контакті впродовж п'ятнадцятих років, запитав його:

“А що маю переказати американським українцям від Вашої Екскелегенції?”

Митрополит відповів: “Скажіть, що нас нині сильно випробовують. Тільки в одній Львівській єпархії 60 священників у в'язницях, але нас жеде ще дальша проба. Скажіть, що ми держимось!”<sup>1</sup>

Митрополит Андрей Шептицький помер 1 листопада 1944 року, у дні найтяжчих випробувань, що випали на долю Української Католицької Церкви. Скоро по тому, у квітні 1945 року, всі українські єпископи в Галичині були заарештовані советською владою, а 8-10 березня 1946 року “ініціативна група” з невеликого числа священників і мирян, без жодного єпископа, зібралася на псевдосиноді й доповіла маршалові Сталіну про скасування 350-літньої унії з Римом<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Микола Чубатий, *Сімдесят п'ять літ життя великого Митрополита*, Наша школа – наша перемога, 1940: о. Петро Олесків (ред.), с. 4. Інший можливий переклад: “... нас тяжко досвідчують цими днями ...”. У цій цитаті Митрополит має на увазі польську окупаційну владу в Галичині.

<sup>2</sup> Детальнішу інформацію про возз'єднання Руської Церкви з Римом, яке отримало назву “Берестейської Унії”, можна знайти в: Oskar Halecki, *From Florence to Brest*. (U.S.: Archon Books, 1968). Стислий, але науково достовірний нарис про той псевдосинод і теперішній стан Української Католицької Церкви в Україні подано в: Ivan Hvat, *The Ukrainian Catholic Church, the Vatican and the Soviet Union during the Pontificate of John Paul II*, Religion in Communist Lands, Vol. 11, No. 3, Winter 1983, p. 264-280. Про втрати, яких зазнала Українська Католицька Церква в час царювання Миколи I, можна прочитати в: Wasyl Lencyk, *The Eastern Catholic Church and Czar Nicolas I*. (Rome-New York: Editiones Catholicae Universitatis Ucrainorum S. Clementis Papae, 1966).

Митрополит Андрей не дожив до того, щоб стати наочним свідком гекатомби Української Католицької Церкви в Галичині, але він уповні був свідомий такої можливості. Це підтверджує одна з біографій Митрополита, де вміщено його пророчу візію руїни Церкви та її наступного відродження<sup>3</sup>. Утім, Митрополит і не міг уявити собі своєї Церкви “мертвою”, бо залишив багато своїх духовних дітей по цілому світу. Одною з чільних турбот в душпастирській діяльності Митрополита Шептицького була Українська Католицька Церква в Сполучених Штатах Америки. Саме йому Українська Церква завдячує своїм канонічним утвердженням на американському ґрунті<sup>4</sup>.

Метою цієї праці є показати, як Митрополит допоміг у постанні Української Католицької Церкви в Америці й чому його справді можна вважати “Батьком Української Католицької Церкви в Америці”.

На початку подам коротку біографію Митрополита Андрея з переліком його діянь та цілей, оскільки вони стосуються Української Католицької Церкви в Україні. Матеріал цієї праці охоплює період від 1899 року, коли Шептицького призначили єпископом Станіславівським, і до 14 серпня 1924 року, коли єпископи Константин Богачевський та Василь Такач прибули до Сполучених Штатів, що остаточно закріпило поділ греко-католиків на два окремі екзархати: українців та русинів<sup>5</sup>.

<sup>3</sup> Одною з найґрунтовніших публікацій про життя Митрополита є праця о. Кирила Королевського *Metropolit Andre Szeptyckyj – 1865-1944*, Рим, 1964.

<sup>4</sup> Митрополит був тою особою, котра могла розв’язати еклезіяльну ситуацію, в якій опинилася Руська Церква в Америці: “Ви [Митрополит Андрей] приїхали до нашої Церкви, що є сиротою в Америці. Ваше перебування серед нас піднесло нас на душі і ми вже не відчуваємо себе сиротами, бо маємо надію отримати з Вашої руки єпископа для нашої Американської Греко-Католицької Церкви”, о. Й. Дзендзера, *Митрополит Андрей Шептицький в українській церкві Пресвятої Богородиці в Байонні*, Місіонар, (Філадельфія, січень 1922), с. 25. Див. також: Місіонар, вересень 1922, с. 267-268 про намір Папи звернутися до Митрополита Андрея у справі призначення єпископа для Сполучених Штатів Америки.

<sup>5</sup> Щоб уникнути плутанини, термін *Руська Церква* вживатиму в усіх тих випадках, коли в офіційних документах йдеться про руський обряд, за винятком тих, коли безпосередньо згадується Українська Католицька Церква. Для розрізнення етнічних груп, що належали до Руської Церкви, окреслення *галичани* вживатиму щодо всіх тих, що емігрували з Галичини й Західної України, а *підкарпатці* (*карпатці*) – тих, що прибули з Угорщини, Чехословаччини та Хорватії. Назва *українці* щодо тих, котрі називали себе латинізованим *русин*, *рутенець*, увійшла в широкій

Найціннішим першоджерелом, яке проливає світло на еклезіологію Митрополита, а тим самим і на ідею, що лежала в основі його зусиль заради українців в Америці, є фрагмент його статті про східну й західну ментальність, написаної для одного американського журналу:

Серед інакомислячих християн “філетизм”, або націоналізм, завжди призводив до виникнення безнадійних розколів та сект. Це могло б бути сильним аргументом на підтвердження претензії Католицької Церкви на роль хоронителя й продовжувача первісної традиції. Але цей аргумент не має жодного значення в очах православних, а ми самі можемо поставати як позбавлені милосердя в тому, що хочемо заживати собі слави на труднощах наших супротивників. Історичні аргументи ніколи не зможуть їх переконати; зовнішні, соціальні, кількісні чи статистичні факти для них неважливі. Тоді, коли розп’яли Ісуса, коли апостоли терпіли мучеництво, матеріальна й соціальна ситуація Церкви була набагато розпачливішою, ніж Православної Церкви тепер. “Який же може бути наш інтерес, – говорять вони, – в числі вірних чи в розширенні Церкви? Адже тільки глибина християнського почуття є тим, що дійсно має значення; і, в очах Бога, одна свята душа краще, ніж багато байдужих”<sup>6</sup>.

У світлі цієї візії Церкви можемо краще зрозуміти мотивацію, що стояла за турботою Митрополита Андрея про свою паству в Америці.

1 жовтня 1861 року Софія з Фредрів Шептицька (1837–14.04.1904), донька видатного польського письменника графа Олександра Фредра, вийшла заміж за графа Івана Шептицького. Тоді ж вона переїхала зі Львова до Прилбичів, що поблизу Яворова, у Східній Галичині, яка на той час була частиною Австрійської імперії. 29 липня 1865 року в родині Шептицьких, у їхньому маєтку в Прилбичах, через вісім місяців

вжиток лише на початку двадцятого століття. Тож найменування *українці* стосуватиметься всіх етнічних груп Руської Церкви, за винятком словаків, про яких йтиметься як про власне словаків. Див.: Walter Paska, *Sources of Particular Law for the Ukrainian Catholic Church in the United States*, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, Canon Law Studies No. 485, 1975, p. 20.

<sup>6</sup> Andrew Sheptytsky, *Eastern and Western Mentality, Eastern Churches Quarterly*, Vol. IX: Winter 1952, pp. 395-356. Ця ж стаття є і в: *Commonweal*, Vol. 12, October 8, 1930, pp. 570-574. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Церква і церковна єдність*. Документи і матеріали 1899–1944, т. 1, Львів, “Свічадо”, 1995 р., с. 202. Цікаво зауважити, що ця наскрізна тема Митрополитового твору на II Ватиканському Соборі та в його документах виступає як “духовний екуменізм”: *Unitatis Redintegratio*, розд. II, пар. 8.

після смерти старшого сина Стефана, народився третій син – Роман Олександр-Марія Шептицький<sup>7</sup>.

Родина Шептицьких походила з-під Києва, але багато її членів були полонізовані й перейшли зі слов'янсько-візантійського обряду на латинський<sup>8</sup>. Малий Роман був здібним учнем. Першим його вчителем був Жульєн Арнет, запрошений родиною в 1870 році. У червні 1875 р. Роман разом з батьками і братом Юрієм виїхали в подорож до Саксонії та Бельгії, де синам найняли вчителя англійської мови. Згодом знання англійської мови мало виявитись як неоціненне надбання в його взаєминах з українцями в Америці.

Свою гімназійну науку (еквівалент вищого ступеня американської школи й початкового коледжу) Роман розпочинає в 1875 році, у батьківському домі, а двічі на рік виїздить до Львова для складання контрольних іспитів у Першій гімназії Франца-Йосифа<sup>9</sup>. Перші чотири

<sup>7</sup> Софія Шептицька, *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*. (Вінніпег-Торонто, Канада: публікація Дмитра Микитюка, 1965), с. 14. Це дуже добрий опис життя Митрополита Андрея від його дитячих років до висвячення на священника. Написаний рукою матері, він містить дуже цінні вказівки щодо глибинного розуміння характеру Митрополита. Ще одним дуже добрим джерелом про молоді роки Митрополита Андрея до 1920 р. є монографія о. Королевського *Le metropolite Andre Szeptickyj* (Grottaferrata, 1921). Цінними є також записки: о. Feuillen Mercenier, *Irenikon*, V. XIX, No. 1 (Chevetogne, 1946).

<sup>8</sup> Григорій Лужницький, *Українська Церква між Сходом і Заходом* (Філадельфія: Providence Association of Ukrainian Catholics, 1954), р. 679. У прим. № 355 і № 366 зазначено, що з родини Шептицьких вишло два єпископи латинського обряду – Єремія і Мартин; у своєму першому пастирському посланні до вірних, даному в Станіславові 2 серпня 1899 р., Митрополит Андрей, однак, стверджує, що він “українець з діда-прадіда. А Церкву нашу та й святий наш обряд полюбив я цілим серцем”. Навіть його батько, який був проти того, щоб син став українським священником, пам’ятав про свої українські корені, коли взимку 1862 р. говорив: “Якби у мене було кілька синів, то я б хотів, щоб один із них став уніятським священником... Щоб міг стати єпископом і зреформувати руський клір”. Шептицька Софія, с. 29.

<sup>9</sup> Йосиф Сліпий, *Про молодечий вік нашого Митрополита – De Metrop. Andreae iuventute*, Opera Omnia Cur Josephi (Slipyj-Kobernyckyj-Душковськ) Archiepiscopi Maiores et Cardinalis. Vol. IX, видання (упорядження) о. д-ра Івана Хоми та о. Івана Яцкова (Рим, Італія: Universitas Catholica Ucrainorum A S. Clemente Papa, 1969), р. 198-219. Вперше ця стаття була надрукована в богословському часописі Львівської Богословської Академії “Богословія” IV (1926), книга 1-2. Із цієї статті походить велика частина поданих тут відомостей про молоді роки життя Митрополита до його вступу 28 травня 1888 р. у монастир отців Василян у Добромилі.

гімназійні класи закінчує 1879 року. Романів батько ще в 1876 році хотів послати його на науку до Кракова, але тільки у вересні 1879 року Роман вступає до краківської Гімназії св. Анни. 3 листопада того ж року він отримує таїнство миропомазання з рук єпископа А. Дунаєвського; своїм покровителем обирає св. Станіслава Костку (1550-1568).

11 червня 1883 р. Роман із відзнакою складає випускні гімназійні іспити (матура). А скоро після того зв’язується перед матір’ю у своєму намірі стати монахом-василіянином руського обряду. Батько навіть не хотів чути про таке; тож після місяця, проведеного у Венеції, 1 жовтня 1883 р. Роман вступає до австрійського війська. 9 січня 1884 р., перебуваючи на Різдваїні свята у Кракові, він захворів і не вставав з ліжка, від якого не відходила мати, аж 17 ночей. Через хворобу, що вразила легені, а в похилі роки призвела до паралічу, 22 червня 1884 р. його відраховують зі служби<sup>10</sup>.

Ще перебуваючи у війську, 13 жовтня 1883 р. Роман записався на правничий факультет Краківського університету. Після хвороби він переводиться на третій семестр права до Вроцлавського університету, де поряд з іншими предметами слухає лекції з богослов’я. Там він близько заприятелював із професором історії Гуго Леммером, якому відкрив свій намір стати монахом-василіянином<sup>11</sup>.

У Вроцлаві Роман щотижня збирає зустрічі католицького братства “*Societas Hosiana*”, яке він заснував у 1885 році. Покровителем братства був обраний Станіслав Гозія (1504-1579), видатний польський церковний діяч і письменник, кардинал, що протиставлявся впливам протестантизму, був активним учасником Тридентського Собору й засновником чину єзуїтів у Польщі. Це братство польських студентів дискутувало на різні релігійні теми, з яких Романовою найбільш улюбленою була тема Берестейської унії (1596) і всього, пов’язаного з Руською Церквою.

По двох семестрах у Вроцлаві він повертається на навчання знову до Кракова, де його іматрикують 15 вересня 1885 р. З початку 1886 року

<sup>10</sup> Цей документ про його відрахування зі служби в армії повністю наведено в: Йосиф Сліпий, там само, с. 209.

<sup>11</sup> Цей факт про їхню взаємну глибоку приязнь наводять більшість життєписів Митрополита. Пор. також: “Нива” 1916, с. 491, *Allgemeine Rundschau*, 1915. (Прим. в: Йосиф Сліпий, с. 211).

готується до першого державного іспиту, який складає 9 квітня 1886 р. Активний учасник студентського життя університету, він стає головою студентського товариства “*Філарет*” (приятелів чесноти), що перебувало в опозиції до ліберального товариства “*Czytelni Akademik*”.

У Кракові, 31 липня 1887 року, завершує свою дипломну роботу з права, і 19 травня 1888 р. йому присуджують ступінь доктора права. Ще у Кракові записується на додаткові правничі студії у 1888-89 навчальному році. Заради можливості практикувати право в Австро-Угорській імперії студіює на правничому факультеті Мюнхенського університету, а в 1889-1890 році – на філософському факультеті Віденського університету (філософія, математика, філологія). Відтак повертається до Кракова, де продовжує навчання до 31 липня 1891 р. У 1892 році Єзуїтська колегія при Краківському університеті присуджує йому звання доктора богослов'я та філософії (ad graduum).

Протягом своїх університетських студій Роман продовжує просити в батьків дозволу на вступ до чину Василян. Романове покликання до служіння в Руській Церкві зародилося ще в дитячі роки. З допомогою свого дідуся, що перейшов на католицизм римського обряду, він міг простежити свої прадідівські корені в портретах, розвішаних у родинному домі в Прилбичах. Ті портрети предків додали Романові натхнення в його рішенні повернутися до служіння своєму народові в Галичині<sup>12</sup>.

У 1773–1814 роках за вказівкою папи Климента XIV діяльність Єзуїтів була призупинена. Їх випроводили з Португалії (1759), Франції (1764) та Іспанії (1767); тоді багато з них вирушили з проповіддю Євангелія в Росію. Контакт з такими єзуїтами, як преп. Генрик Яцковський, надихнув Романа на відвідання України й Росії<sup>13</sup>. У той час він здійснює три подорожі: дві до Риму й одну в Україну та Росію.

<sup>12</sup> Романові предки займали митрополичий престол Галича й інші пости в Руській Церкві: Митрополит Лев (1748-1778) – будівничий собору св. Юра у Львові та комплексу споруд довкола нього; Атанасій Шептицький (1713-1746) – єпископ Перемиський, а відтак Львівський; Атанасій Шептицький (1762-1779) – єпископ Перемиський; Варлаам Шептицький – архимандрит в Уневі (1668), а згодом – єпископ Львівський (1710-1715) – був першим уніятським церковнослужителем у роді Шептицьких.

<sup>13</sup> Архимандрит Віктор Й. Поспішил, – *Андрей Шептицький і літургійна реформа в Українській Католицькій Церкві*, с. 25. Рукопис доповіді на симпозиумі, присвя-

У квітні 1886 р., перебуваючи в Римі, Роман зустрічається з кардиналами Мечиславом Ледуховським, Й.Б.Францеліном, Йозефом Гергенретером і з преп. Владиславом Міхалом Боніфацієм Залеським, майбутнім Латинським Патріярхом Антіохії<sup>14</sup>. 9 квітня 1886 р. завдяки знайомству з кардиналами він був присутній на Службі Божій, яку очолював папа Лев XIII, і був прийнятий ним на авдієнції. Коли Роман відкрив Святішому Отцеві своє бажання стати монахом-василіянином, той відповів: “*Optimam partem elegisiti, quae non auferetur a te*”.

Приблизно у той самий час Романів батько починає змінювати свою думку стосовно синового покликання й дозволяє йому відвідати Україну та Росію, щоб той краще пізнав народ, якому має служити. Тож 1 листопада 1887 р. Роман уже в Києві, де зупиняється в “Готель де Франс”. Там він знайомиться з істориком Володимиром Антоновичем, який дуже щиро приймає його. З Києва вирушає до Москви, де знайомиться з російським філософом Володимиром Соловйовим, думки якого про християнську єдність й особливо про можливість досягнення врешті-решт тої єдності без жодної втрати для самобутніх традицій, справляють на нього глибоке враження<sup>15</sup>.

ченому Шептицькому, Торонто, листопад 1984 р. У той час єзуїти друкували книги про Росію, такі, як, зокрема, *Antonii Possevini – Missio Moscovitica*, автор – Paulo Pierling, SJ (Paris: Apud Ernestum Leroux; Bibliotheque Slave Elzevirienne, 1882).

<sup>14</sup> Кардинал Ледуховський (нар.: 22 листопада 1822 р. – пом.: 22 липня 1902 р. у Римі); кардинал Францелін (1816-1886) став кардиналом у 1876 р., був призначений префектом Святої Конгрегації Обрядів (догматист); кардинал Гергенретер (1824-1890) став кардиналом у 1879 р., був призначений префектом Ватиканської Бібліотеки й Архіву (історик-каноніст); про о. Залеського див. дуже інформативну статтю: George J. Lerski, *Polish Prince of the Church in South Asia*, *The Polish Review*, Vol. XXIX, 1984, No. 4, pp. 57-69.

<sup>15</sup> Стислий огляд екуменічних поглядів Митрополита Андрея можна знайти в: Ivan Szewciw, *Archbishop Andrew Szeptycky and Ukrainian Reunion*, *Unitas*, Vol. VIII, Spring, 1956, No. 1, p. 12-14. Для ознайомлення з екуменічною думкою Соловйова див.: Fr. Pacific Linowski, OFM, *Vladimir Soloviev's Concept of Unity*, *Unitas*, Vol. IX, No. 2, Summer, 1957, pp. 80-86; о. Іван Музичка у своїй доповіді на симпозиумі, присвяченому Шептицькому (Торонто, листопад 1984 р.), зазначає: “Мета першої подорожі молодого Митрополита полягала у вивченні можливості навернення Росії. У своєму листі до матері, датованому 12 листопада 1887 р., він пише: “...і вже не хочу бути тут довше; я хотів побачити головне і чимскоріше виїхати звідси, залишаючи за св. Катериною трудне завдання навернення московитів. Але це станеться. Це відчутно, цього треба очікувати”, прим. 5.

14 березня 1888 р. під час перебування разом з матір'ю в Римі Роман знову дістає авдієнцію в папи Лева XIII, який звертається до юнака з такими словами: “Тобі і твоєму покликанню я ще раз даю моє особливе благословення”<sup>16</sup>.

Після повернення з Риму завершує свої докторські студії і 28 травня 1888 р. їде до василіянського монастиря в Добромилі. У монастирі прибирає ім'я Андрей, а 11 серпня 1892 р. у Кристинополі складає вічні обіти. 3 вересня 1892 р. єпископ Юліян Пелеш висвячує його на священника, й 11 вересня, у Прилбичах, він служить свою першу Літургію.

У Добромильському монастирі він був магістром новиків (1893), заступником настоятеля, бібліотекарем і викладачем грецької мови (1895). У червні 1896 р. його призначають на ігумена Львівського монастиря св. Онуфрія, де в травні 1897 р. з допомогою отця Платоніда Філяса він засновує щомісячний релігійний часопис “Місіонар”, що його друкували в Жовкві<sup>17</sup>. 26 серпня 1898 р. Андрея Шептицького запрошують викладати богослов'я в Кристинополі.

19 червня 1899 р. папа Лев XIII номінує його на Станіславівського єпископа. Лише за наполяганням папи<sup>18</sup> він погоджується прийняти те номінування й отримує єпископські свячення з рук Митрополита Юліяна Куїловського. 20 серпня 1899 р. Андрей Шептицький займає свій престол. Його попередниками на станіславівському єпископському престолі були Юліян Пелеш та Юліян Куїловський<sup>19</sup>. Спочатку через польське походження вірні зустріли молодого єпископа з певною

<sup>16</sup> Szeptycka-Fredro, Sophie. Comtesse. *Leon XIII et Roman Andre Szeptyckyj // Analecta OSBM, S. II, Vol. I (VII Fasc., pp. 582-83. Romae, 1953).*

<sup>17</sup> Місіонар, Рік III, ч. 19, 13 вересня 1899 р., с. 294. Сороковій річниці виходу було присвячене травневе число 1937 р., ч. 5, с. 98-99. Часопис друкували в Жовкві, Галичина, від 1897 р. Останнє його число вийшло в 1944 р.

<sup>18</sup> Осип Кравченко, *Велетень зо Святоюрської гори.* (Йорктон, Саск., Канада: Redeemer's Voice Press – Bibliotheca Logos, Vol. XXXIV, 1963), р. 9. Кравченко зазначає, що Лев XIII номінував Єпископа Андрея Шептицького за пропозицією Франца Йосифа. Про зустріч молодого Романа Шептицького з Левом XIII, що відбулась 9 травня 1886 р., на якій була присутня його мати, див.: Софія Шептицька, *Молодість і ...*, с. 82.

<sup>19</sup> Лужницький, с. 531. Юліян Пелеш написав монументальну працю: *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*, V. I і II, (Wien, 1878). Він був єпископом Станіславівським і Перемиським (1843-98) і Митрополитом Львівським (1898-1900). Про інтронізацію Митрополита Куїловського див.: Місіонар, ч. 18, вересневе число за 30 серпня 1899 р. (Жовква).

недовірою, але дуже скоро з огляду на відданість службі прийняли його<sup>20</sup>.

У 1900 році на чолі групи прочан Андрей Шептицький прибуває до Риму, де 29 жовтня, на авдієнції, папа повідомляє про призначення його Архієпископом Львівським, наступником Митрополита Юліяна Куїловського, що помер 4 травня 1900 р. 17 грудня 1900 року папа призначає його, а 17 січня 1901 року Андрей Шептицький вступає на Львівський Митрополичий Престол<sup>21</sup>. На цьому посту він мав залишатися аж до самої своєї святобливої смерті в 1944 році.

Львівський Верховний Архієпископський Престол мав титул Митрополії Галицької та Кам'янець-Подільської, а за його посадачем *ex-officio* була закріплена посада віце-президента законодавчих зборів Галичини (Галицького сейму. – Г.А.) з місцем у Палаті Панів у Відні (вища палата австрійського парламенту. – Г.А.). Новому Митрополитові було лише тридцять п'ять років<sup>22</sup>.

До Львівської Архієпархії належало 700 парафій з 1 250 000 вірними. Два-три місяці на рік Митрополит перебував на місцях, проповідував і сповідав в парафіях своєї архієпархії. Як душпастир він виявляв розуміння конкретних ситуацій, в яких перебували вірні.

Митрополит Андрей реорганізовує Митрополічу семінарію, допомагає в призначенні першого українського (руського) єпископа для Сполучених Штатів, а після своєї подорожі до Монреалю для участі в Євхаристійному Конгресі (1910) – єпископа для Канади. Цікаво також зауважити, що молодий провінційний єрарх східного обряду був сповідником австрійського кронпринца ерцгерцога Франца Фердинанда та його дружини, герцогині Гогенбурзької, які в 1914 році стали жертвами замаху в Сараєві<sup>23</sup>.

<sup>20</sup> Митрополит Андрей усвідомлював труднощі, що чекають на нього в Руській Церкві, про що пише його мати: “Одного разу Роман сказав мені: «Я добре знаю що мене чекає – поляки вважатимуть мене русином, а русини – поляком, та нехай! Як Бог кличе, то треба йти»”, Софія Шептицька, *Молодість і ...*, с. 95.

<sup>21</sup> Місіонар, ч. 19, 13 вересня 1899 р. (Жовква). У тому числі є опис хіротонії Андрея Шептицького як єпископа Станіславівського. Шептицький залишався ним до січня 1901 р.

<sup>22</sup> Donald Attwater, *Andrew Szeptycky, Father Metropolitan.* Blackfriars, 29: 53-59. February, 1948. p. 58.

<sup>23</sup> Там само, с. 58.



У 1912 році Митрополит Шептицький засновує церковно-історичну місію в Римі, опіку над якою доручає о. Кирилові Королєвському. У 1913 році засновує Український Національний Музей у Львові (з бібліотечним та архівним відділами). У цій справі йому багато допомагав відомий історик мистецтва доктор Іларіон Свенціцький, який став куратором закладу й видав ілюстрований путівник по музею<sup>24</sup>.

Митрополит докладно зусиль до оживлення релігійного життя у своїй митрополії. Опікуючись невеликою групою селян, що постановили провадити монашій спосіб життя, він у 1903 році дає їм землю у Скнилові, а в 1906 році посвячує лавру на честь св. Антонія Печерського. За взірць для її уставу правив Типікон св. Теодора Студита. У 1910 році Митрополит Шептицький укладає для монахів Типікон, і хоч війна 1914–18 років їх усіх розпорошила, у 1919 році знову починається відродження. Ігуменом лаври стає брат Шептицького Климентій (Казимир), а сам Митрополит – архимандритом<sup>25</sup>.

Митрополит Андрей був провісником майбутніх подій в екуменічній сфері. Він допомагає в заснуванні бенедиктинського монастиря східного обряду й надає підтримку о. Лямбертові Бодуєну в заснуванні абатства Амей (Шевтонь) – двообрядового монастиря, що мав служити будівництву християнської єдності. Дві важливі події сталися в 1907 році: перший екуменічний конгрес у Велеграді, в організації якого брав участь Митрополит, і надання Митрополитові папою Пієм X безпрецедентних повноважень і юрисдикції не лише над Кам'янець-Подільською єпархією, а й на території Білорусі, майбутніх балтійських країн і цілої Росії аж до Владивостока на Тихому океані. Як суверен канонічного права, папа Пій X видав сімнадцять документів, не ставлячи при цьому до відома державного секретаря кардинала Мері дель Валя. Коли Мері дель Валь почав щось підозрювати, а Митрополит

<sup>24</sup> Beyda F. *Szeptycky Museum*. Eastern Churches Quarterly, 9: 401-07. Winter, 1952. Тут подано опис музею з ілюстраціями.

<sup>25</sup> Климентій Шептицький (1869-1952) вирішив приєднатися до брата у його справі оживлення східного чернецтва. У 1915 р. його висвячують на священника. Був ігуменом студитів. У 1940 р. Митрополит Андрей настановляє його на Екзарха Росії та Сибіру. Був заарештований і засланий советами в 1945 р. Помер в ув'язненні в 1952 р. Пор. також: *Typicon*, Auctoribus Servis Dei Metropolitanis Andrea et Archimandrita Clementis Szeptycky – Studitis, (Rome, Italia: Publicationes Scientifical et Litterariae “Studion” Monasteriorum Studitarum – N. I-II, 1964), 344 р.

повідомив про це папу, Пій відповів: “Хай Вас не турбує Мері дель Валь; вам належить мати справу особисто зі мною, і цього досить”<sup>26</sup>.

Митрополит Андрей мав можливість скористатися тою владою під час свого арешту 18 вересня 1914 р. У Києві, куди його перевезли, він висвячує на єпископа отця Йосифа Боцяна (пом. 1926 р.). Після звільнення з ув'язнення під час російської революції 1917 року Митрополит призначає Леоніда Фьодорова католицьким екзархом Росії<sup>27</sup>. Після свого визволення, у жовтні 1917 року, він повернувся до Львова, де на нього чекала тріумфальна зустріч.

З огляду на брак часу та місця не можу заглиблюватися в детальніший опис життя Митрополита Андрея, тож дозволю собі згадати тут ще тільки дві події, які виявляють велич його думки й характеру. 2 серпня 1938 р. Митрополит Шептицький написав листа на захист православних, чії церкви руйнували з наказу польської влади. 23 серпня 1938 р. часопис “Діло” вмістив його на своїй першій сторінці. Лист конфіскували, але перед тим кілька його примірників все-таки встигли розійтися між людьми. Як другий приклад згадаємо, як Митрополит став на захист євреїв у своєму пастирському посланні “*Не убий*” від 21 листопада 1942 року<sup>28</sup>.

<sup>26</sup> H. S. Ostoyan, *Pope Pius X and the Metropolitan Szeptycky*, Eastern Churches Quarterly, 9: Winter, 1952, p. 411.

<sup>27</sup> Леонід Фьодоров народився 4 листопада 1879 р. у православній родині в Петербурзі. Вчився в Петербурзькій духовній семінарії. У 1902 р. переходить на католицтво, після чого вчиться в Ананьї, у Римі, та у Фрибурзі (Швейцарія). У 1911 р. в Константинополі його висвячують на священника візантійського обряду. У 1913 р. отримує рясу монаха студитського монастиря св. Йосифа в Каменіці (Боснія-Хорватія). Після повернення в Росію у 1914 р. його заарештовують і відправляють у Сибір. Після звільнення у 1917 р. Митрополит Андрей Шептицький призначає його екзархом Російської Католицької Церкви. Під час советських репресій у 1923 р. його засуджують до десяти років тюрми; від 1926 р. до 1931 р. відбував термін у таборі на Соловках. Помер 7 березня 1935 р. Пор. також: Paul Milleux, S.J., *Exarch Leonid Fedorov, Bridge between Rome and Moscow*, (New York, 1964).

<sup>28</sup> Стосовно захисту православних у 1938 р. див.: *Archbishop Sheptytsky condemns Polish actions against the Ukrainian Orthodox Church*, Tablet, 172:333. September 10, 1938. Щодо захисту євреїв див.: Lewin, K. I. *Archbishop Andrew Sheptytsky and the Jewish community in Galicia during the Second World War*, Unitas, 12: 133-42. Summer, 1960 та Leo Heiman, *Metropolitan Sheptytsky – A Wartime Savior of the Jews*, Beacon, XVI (No. 5, September/October, 1982), p. 22-26 (у скороченому варіанті стаття надрукована в *Jewish Digest*, 1963).

Наприкінці цього вступу хочу, щоб ми перенеслися думкою до Львова, у 1944 рік, і стали свідками останніх хвилин життя Митрополита Андрея.

Під кінець жовтня 1944 року він уже тяжко хворий. Один зі свідків, що був у той час при ньому, згадує його розмову, в якій ішлося про Паскаля і Ньюмена, про можливість канонізації Савонароли. “Він дякував мені за книгу Сирано де Бержерака, яку хотів ще раз перечитати, бо, як казав, вона була про людину, що стає на місце іншої, і ця ідея завжди поривала його: він волів страждати ціле своє життя, аби це тільки допомогло вберегти від страждань інших. 28-го йому було уділено таїнство єлеопомазання; серед ночі, коли здавалося, що він спить, почав говорити, з нерухожими, заплющеними очима, рівним голосом, що долинав ніби дуже здалеку. Він говорив, що вмирає, що це його останні слова і що його голос вже не почують аж до судного дня, коли його слухатимуть ті, що не хотіли слухати раніше; про Боже Провидіння і Боже всепрощення милосердя; і що ніби передає свій дух своїй пастві”. Зранку здавалося, ніби йому набагато краще; але через два дні знову погіршало, і в середу, 19 жовтня/1 листопада, коли біля нього був тільки чоловік з прислуги, Андрей Шептицький помер<sup>29</sup>.

<sup>29</sup> Attwater, *Blackfriars*, February, 1948, p. 58-59.

## I. ПЕРШІ РОКИ

Українці з Галичини та Карпат, що належали тоді до Австро-Угорської імперії, почали емігрувати зі своїх рідних земель ще до 1870 року й осідали головним чином на фермах Нью-Йорка й Коннектикуту. Проте лише після 1870 року число тих, що виїжджали в пошуку фінансової підтримки для своїх сімей вдома, почало ставати доволі помітним. Широкомасштабна ж еміграція починається в 1877 році, коли агенти вугільних компаній почали вербувати українців і словаків, щоб підірвати страйки у вуглевидобувних районах Пенсильванії<sup>1</sup>.

Більшість із тих імгрантів були простими, малоосвіченими, а то й зовсім малограмотними людьми, що належали до Греко-Католицької Церкви візантійсько-руського обряду<sup>2</sup>. Для тих чоловіків і жінок їхня рідна віра, церква, традиції були ніби своєрідним прихистком, в

<sup>1</sup> Reverend Isidore Sochocky, *The Ukrainian Catholic Church of the Byzantine-Slavonic Rite in the USA*, Ukrainian Catholic Metropolitan See Byzantine Rite USA (Philadelphia, Pennsylvania: Archbishop's Chancery-Byzantine Rite Archeparchy of Philadelphia, 1959), p. 249.

<sup>2</sup> “Вірних русинів, що належать до візантійського обряду, часто окреслюють як «греко-католиків». Хоч технічно правильно, у Сполучених Штатах та Канаді це окреслення дуже часто вводить в оману, тому його використання є небажаним (о. Григорій Грушка, який приїхав до Сполучених Штатів у 1889 році з Галичини, був одним із перших священиків, котрі зрозуміли всю оманивість цього терміна й ще в 1893 році наполягали на його вилученні. Див.: *Познаймо ся*, Свобода (Джерсі Ситі), 15 вересня 1893 р., 1). Його часто пов'язують або з грецьким православ'ям, або з грецькою національністю. Фактичний же бік справи полягає в тому, що вірні руського обряду перебувають у єдності з Римською церквою, а не належать до грецької національності чи використовують грецьку мову як літургійну. Для більшості з них служебною мовою є церковнослов'янська”. Bohdan P. Procko, *The Establishment of the Ruthenian Church in the United States, 1884-1907*, Pennsylvania History, Quarterly Journal of the Pennsylvania Historical Association, Vol. XLII, No. 2 – April, 1975, p. 137.

якому вони могли почувати себе в безпеці на своїй новій, але ще такій чужій землі<sup>3</sup>.

На початку 1880-х в Шенандоа, що в Пенсильванії, налічувалось близько шістдесяти-сімдесяти українських родин, і це саме вони вперше зробили спробу запросити священика зі своїх рідних земель. З допомогою Карла Ріса, банкіра латвійського походження із Шенандоа, вони висилають листа до Сильвестра Сембратовича – Митрополита Галицького, Архієпископа Львівського:

Ваше Преосвященство! Хоч і неписьменні, ми дістались сюди самі. Але тут ми вже не зовсім такі, якими були у себе вдома, чогось нам бракує. Нам бракує Бога, якого ми можемо розуміти, якого ми можемо шанувати тільки по-своєму. Ви, Ваше Преосвященство, є нашим отцем і тут, бо Ви є отцем Української Церкви, хоч ми й прибули сюди із західної частини України і не з Вашої єпархії. Тому ми уклінно просимо Вас: дайте нам нашого рідного священика, дайте Ваше благословення, щоб будувати церкви, щоб і на цій новій землі ми могли мати те святе, що є в Україні<sup>4</sup>.

У листі, датованому 24 жовтня 1884 року, Митрополит Сембратович повідомляє їх, що у відповідь на їхнє прохання скеровує до них отця Івана Волянського, священика з Львівської Архієпархії. У листі Митрополит ще додає, що виїзд Волянського трохи затримається через потребу зібрати кошти для оплати переїзду дружини молодого священика. Українці були задоволені з такої відповіді на їхнє прохання. Новопризначений священик з дружиною прибули до Шенандоа, в Пенсильванії, 10 грудня 1884 року<sup>5</sup>.

<sup>3</sup> Andrew J. Shipman, *Our Russian Catholics; the Greek Ruthenian Church in America*, The Messenger, XLII (November, 1904), p. 575-576.

<sup>4</sup> Sohocky, c. 250.

<sup>5</sup> О. Іван Волянський народився в 1857 р. у священичій родині в містечку Яблуніві коло Копичинець, що в Галичині. Він перебував у Сполучених Штатах від 1884 до 1889 року. У 1890 р. ще раз ненадовго повертався до Сполучених Штатів. У 1896 році вирушив до Бразилії, щоб заізнатися з життям тамтешніх українських поселенців. У Ріо-де-Жанейро від жовтої лихоманки помирає його дружина. У *Свободі* (ч. 12, 1897) він описує клімат Бразилії, відзначаючи ті місця, де він небезпечний. Під час українських революційних подій був місіонером у Холмському повіті Галичини. Д-р. Лука Мишуга, "Як формувався світогляд українського імігранта в Америці", Jubilee Book of the Ukrainian National Association. In commemoration of the Fortieth Anniversary of its existence (Jersey City, N.J.: Svoboda Press, 1936) p. 34, footnote. 23. Також див.: *Свобода*, ч. 21, 1904, с. 11-14.

Відразу по приїзді до Шенандоа о. Волянський починає ознайомлюватися зі становищем своїх вірних. Кілька років без духовного проводу і церковного центру, з яким вони були б пов'язані, стали обставинами, що гальмували зростання Руської Церкви. Багато чинників, таких, як, зокрема, неправильне розуміння особливостей руського обряду та церковної дисципліни, вплинули на той стан справ, що почав розкриватися перед очима о. Волянського. О. Волянський зробив візит ввічливості до Архієпископа Філадельфії преосв. Патрика Дж. Раяна, який дізнався про його приїзд від о. Юзефа Алекса Ленаркевича, польського священика з Шенандоа. О. Ленаркевич був неприхильно налаштований до о. Волянського; у результаті Генеральний вікарій Архієпископа о. Моріс А. Волш заявив о. Волянському, що в Сполучених Штатах немає місця для одружених священиків<sup>6</sup>.

Зустрівши таке ставлення з боку латинських єрархів, Волянський не мав нічого іншого, як звернутися по допомогу до Митрополита Сембратовича у Львові. Волянський телеграфує Митрополитові, щоб повідомити його про труднощі й попросити про повноваження для виконання своїх священичих обов'язків. А коли зі Львова не надійшло жодної заперечливої відповіді, Волянський винаймає Керн Голл на Мейн Стріт у Шенандоа і 18 грудня 1884 року править перше руське католицьке богослуження в Новому Світі – вечірню празника св. Миколая Чудотворця.

На початку 1885 року о. Волянський розпочинає будівництво першої руської католицької парафіяльної церкви в Сполучених Штатах. 18 грудня 1885 року організовує Братство св. Миколая, яке мало допомагати йому в тій шляхетній справі. 21 листопада 1885 року, на празник св. Михаїла, о. Волянський освячує першу руську католицьку церкву в Сполучених Штатах. Цей молодий місіонер невтомно подорожує з метою організації руських церковних громад у Шамокіні, Газлтоні і Маунт Кармелі, у штатах Нью-Йорк, Мінесота і навіть у Колорадо.

О. Волянський просив Митрополита Сембратовича прислати ще одного священика, що допомагав би йому в його далекосяжних місіонерських зусиллях. У березні 1887 року з Галичини прибуває о. Зенон Лякович у супроводі студента Львівського університету, українця

<sup>6</sup> О. Іван Волянський, *Спомини з давніх літ*, *Свобода*, 5 вересня 1912 р., с. 4.

Володимира Сіменовича. З їхньою допомогою о. Волянський почав друкувати “Америку” – перший український католицький часопис у Сполучених Штатах, що виходив до 1890 року. Тяжким випробуванням для о. Волянського стала втрата о. Ляковича, який помер у Віл-кес-Барре 4 листопада 1887 року.

Від початку пастирської діяльності Волянського ходила чутка, що Митрополит Сембратович хоче відкликати його через протести з боку єпископів латинського обряду. Єпископи заперечували проти Волянського через його членство в робітничій організації “Лицарі праці”, яка, як вважали, була причетна до кривавого побоїща на Гей-маркет Сквер у Чикаго в травні 1886 року<sup>7</sup>.

Влітку 1888 року, відсилаючи Сіменовича назад до Галичини, о. Волянський передав прохання про свою заміну. Того ж року Сіменович повернувся з о. Костянтином Андруховичем, який обрав своїм осідком Кінгстон у Пенсильванії. У результаті постійного тиску з боку єпископів та клиру латинського обряду в 1889 році о. Волянського таки відкликають до Галичини<sup>8</sup>. Він ще повертався ненадовго в 1890 році, щоб залагодити деякі проблеми, що виникли в кількох парафіях через хибні дії його наступника о. Андруховича. Через кілька місяців о. Волянський повернувся до Галичини, де й помер у 1926 році. Палкі рядки з “Шенандоа Івнінг Геральд” за 30 травня 1887 року характеризують о. Волянського і його працю так:

Ще зовсім молодий, заледве 30-річного віку, високий і стрункий, але ставний і навіть показний із себе, отець Волянський не має собі рівних у працьовитості. Він майже не дозволяє собі на відпочинку, цілою своєю душею в роботі. Якщо його життя і здоров’я витримають випробування, за десяток чи два років він і його Церква здобудуть собі високе й міцне релігійне становище в Америці, а він щедро пожне лаври своїх безперечних заслуг.

<sup>7</sup> Зростання таємних товариств у Сполучених Штатах почало породжувати недовіру до багатьох лояльних організацій. 27-28 жовтня 1886 р. у Балтиморі, в Мериленді, відбулася зустріч єпископів Сполучених Штатів, на якій обговорювано питання таємних організацій, таких, як, зокрема, “Лицарі праці”. Для докладнішого ознайомлення з цим питанням див.: Henry J. Browne, *The Catholic Church and the Knights of Labor*. (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1949.)

<sup>8</sup> Bohdan P. Procko, *Ukrainian Catholics in America – A History* (Washington, D.C.: University Press of America, Inc., 1982), p. 5.

У 1890-х щоразу більші маси руського клиру та вірних прибувають до Сполучених Штатів. Через відсутність визнаного церковного проводу Руська Церква перебувала в стані великого безладу. “Ще в 1890 році [русини хотіли] виступити з проханням про призначення для Сполучених Штатів єпископа їхнього обряду”<sup>9</sup>.

У 1892 році Апостольська Делегатура призначає о. Никифора Ханата повноважним адміністратором руських католиків. Він мав виконувати роль посередника між руським клиром та єрархією латинського обряду. О. Ханат виконував свої обов’язки до 1896 року, але з відносним успіхом – через “радикальних” священників, яких так назвали їхні опоненти, з Галичини, які не довіряли йому в його намірах щодо них.

У 1894 році у своєму посланні “*Orientalium dignitas*” папа Лев XIII підтвердив, що східні католики, які живуть поза своєю територією, мають підлягати юрисдикції латинського обряду<sup>10</sup>. У цьому він ішов, як зазначає о. Сембратович, за лінією майже двотисячолітньої внутрішньої політики Католицької Церкви, згідно з якою не допускалося перекривання юрисдикцій двох католицьких єпископів над одною і тою самою територією<sup>11</sup>.

Численні розбіжності існували й між самими іммігрантами з Галичини і Карпат. У намаганні досягти більшої злагоди в співпраці

<sup>9</sup> Paska, c. 34.

<sup>10</sup> “В *Orientalium dignitatis* (1894), відзначаючи наслідки зростаючої еміграції вірних східного обряду, Лев XIII чітко зобов’язує саме ординаріїв латинського обряду опікуватися тими людьми на своїх територіях. Звідси можна зробити висновок, що їхня юрисдикція не поширювалася на обряд і зводилася тільки до тої звичайної ролі, яку ординарна влада могла виконувати стосовно своїх вірних в духовних і світських питаннях... У 1894 р., відразу після опублікування *Orientalium dignitatis*, український і карпатський клир звернувся до Апостольського делегата з проханням призначити Генерального вікарія свого власного обряду, намагаючись у такий спосіб вийти з підпорядкування чинній юрисдикції. На конференції латинської єрархії, що відбувалася 11 жовтня 1894 р., це прохання відхилили, а всім католикам руського обряду натомість запропонували перейти на латинський обряд”. Paska, c. 32-33.

<sup>11</sup> Преп. Лев І. Сембратович вказує на цю політику як на головну перешкоду в зусиллях Шептицького, скерованих на призначення руського єпископа для Сполучених Штатів. Див.: Лев І. Сембратович, *Як прийшло до іменування нашого першого єпископа в Америці*, Ювілейний альманах української греко-католицької церкви у Злучених Державах, 1884-1934. (Філадельфія, Пенсильванія: 1935).

у Вілкес-Барре 14 лютого 1892 р. засновано федерацію братніх громад<sup>12</sup>. Вона називалася “Союз Греко-Католицьких Руських Братств”. 17 березня 1892 р. почав виходити друкований орган союзу – “Американський Руський Вісник”.

З огляду на те, що суперечки між українцями з Галичини і Карпат і далі не припинялися, у 1893 р. переселенці з Галичини на чолі з о. Іваном Констакевичем вийшли із союзу і 22 лютого 1893 р. в Шамокіні, Пенсильванія, заснували другу федерацію – “Руську Національну Асоціацію”. 30 травня 1894 р. газета “Свобода”, перший номер якої побачив світ 15 вересня 1893 р. у Джерсі-Ситі, стала офіційним друкованим органом “Руської Національної Асоціації”. Відтак Союз Братств почав репрезентувати лише переселенців із Карпат, а Руська Національна Асоціація і “Свобода” – галичан.

У 1895-98 рр. до Америки прибувають сім галицьких священиків, що були перейняті духом українського націоналізму. Вони стали провідниками радикальної форми керівництва в Руській Церкві<sup>13</sup> й “хотіли розв’язати проблеми в Америці через повну демократизацію церковної адміністрації без втручання будь-яких зовнішніх чинників”<sup>14</sup>.

У 1899 р., відразу після призначення його Станіславівським єпископом, Андрей Шептицький починає активно опікуватися потребами

<sup>12</sup> Інформацію про цю організацію та її історію див. у: *Золото-Юбілейний календар Греко-кат. Соєдиненія в С.С.А.* (Munhall, Pennsylvania: Press of the Greek Catholic Union of the U.S.A., 1942), 432 с.

<sup>13</sup> Готуючись до праці серед українських імігрантів у Сполучених Штатах, ці семеро неодружених священиків ще під час навчання в семінарії у Львові утворили т. зв. “американський гурток”. Його членами, яких пізніше назвали “священиками-радикалами”, були: Нестор Дмитрів, Михайло Стефанович, Іван Ардан, Стефан Макар, Антон Бончевський, Михайло Підгорецький і Павло Тимкевич.

“У Сполучених Штатах отця Дмитріва деколи називали «українським американським Нестором», подвійно натякаючи при цьому на його християнське ім’я і на легендарного українського літописця Нестора. Його дописи, якими рясніють томи *Свободи*, альманахи-календарі та інші публікації, є найбагатшим джерелом інформації про перші роки української іміграції в Америці. Особлива цінність цієї інформації зумовлена тим, що отець Дмитрів першим із членів «американського гуртка» прибув до Сполучених Штатів і як такий був зачинателем, учасником або очевидцем практично всіх організаційних, культурних й економічних рухів українських піонерів у цій країні”. Msgr. Basil Feddish, *A History of the Ukrainian Catholic Parish in Yonkers, N.Y.* (Jubilee Book): Saint Michael’s Ukrainian Catholic Church 1899-1974. р. 59-60.

<sup>14</sup> Procko, стаття в *Pennsylvania History*, с. 146.

своїх вірних. У 1900 р. молодого єпископа відвідав преп. Альберт Лякомб, ОМІ, із Сен Альбера, який змалював Андрееві Шептицькому невідрадне становище канадських українців<sup>15</sup>.

У перші роки після призначення його Митрополитом Шептицький планував відвідати північноамериканський континент, але, згідно з преп. Діомеде Фальконіо, Апостольським делегатом в Оттаві, кардинал Мечислав Ледуховський зі Священної Конгрегації з поширення віри для Східних Обрядів “не схвалював ідеї відвідання монсиньйором Шептицьким Канади”<sup>16</sup>.

Незважаючи на опозицію Ледуховського й на свої численні обов’язки у Львівській Митрополії, Митрополит Шептицький виявляє турботу про свою паству в Америці і в 1901 р. висилає свого секретаря, о. Василя Жолдака, до Канади<sup>17</sup>. Місією о. Жолдака було вивчити ситуацію Руської Церкви в Америці й доповісти про неї Митрополитові<sup>18</sup>.

Від імігрантів в Америці Митрополит отримував багато листів із проханнями прислати їм священика з Галичини. Це було нелегке прохання, оскільки в Галичині було замало неодружених священиків, щоб задовольнити потреби нових місійних територій. Отці Василяни,

<sup>15</sup> *Opera Servi Dei Metropolitanae Andreae Szeptyckij Litterae Pastorales Vol. I.* (Toronto: Basilian Press, 1965), Opera Theologicae Societatis Scientificaе Ucrainorum – vol. XV. с. 259, прим. 1. Див. також: Bohdan Kazymyра, *Metropolitan Sheptycky and the Ukrainians in Canada* (передрук із The Report of the Canadian Historical Association, 1957, р. 75-86), р. 79.

<sup>16</sup> Archives of the R.C. Diocese of Edmonton: Letter from Falconio to V. Grandin. Ottawa, April 18, 1901. Див.: Kazymyра, с. 80. Цей лист цитував Богдан П. Процько в доповіді, виголошеній на симпозиумі, присвяченому Шептицькому, в Торонто, 22-24 листопада 1984 р. Назва статті: *Шептицький та українці в Сполучених Штатах*. Моя хронологія двох пастирських візитів Шептицького до Сполучених Штатів запозичена зі статті Процька.

<sup>17</sup> Див.: “Opera Servi Dei...”, с. 266. Там у прим. 1 згадано про пастирський лист Митрополита Шептицького американцям, датований 20 серпня 1901 р. Відшукати цей лист мені не вдалося.

<sup>18</sup> Archives of the R.C. Archdiocese of Saint Boniface. Лист Митрополита Шептицького до А. Ланжевена, Львів, 11.09.1901: “...La Propagande n’ayant pas jusqu’ici repondu au lettres de Votre Grandeur’— je ne puis esperer d’accomplir mes de Votre Grandeur le P. Zoldak, mon secretaire, qui j’en suis convencu repondra a Vos desires...”. Цитовано в доповіді Богдана З. Казимири *Шептицький та українці в Канаді*, виголошеній на симпозиумі, присвяченому Шептицькому, у Торонто (листопад 1984 р.).

що саме розпочали свою місійну працю в Бразилії, теж не могли поділитися священиками.

Саме за таких обставин о. Жолдак вирушає до Канади, везучи зі собою особистого листа від Митрополита до канадських українців. У тому листі від 7 вересня 1901 р. Шептицький пише, що глибоко засмучений тим, що через свої численні обов'язки не може прийти до канадських українців особисто:

... Вже від двох літ дістаю від Вас листи, в котрих представляєте Ваше сумне положення і просите про священиків. Я досі на ті Ваші листи нічого не відповів. Не з байдужости до Вас. Ой, ні! Хто ж міг би бути байдужим на Вашу долю, на Ваші сльози, на Ваші просьби? Як би мене не стримувала праця дома й обов'язки, які на мене вложив Бог, я був би вже давно сам до Вас поїхав, щоб Вам принести потіху і по можності поміч.

... За Божою ласкою ціла та робота готова і разом із тим листом посилаю Вам священика, котрий буде ревно для Вас працювати. Тим священиком є о. Василь Жолдак. Знаю його добре, бо через два роки був моїм секретарем, разом зі мною працював, їздив зі мною по селах, коли я вірних своєї єпархії відвідував.

... Із тим листом посилаю Вам такі побожні книжки. Читайте ж їх, вони принесуть Вам ласку і благословення неба. А як хто з Вас схоче більше тих книжечок, нехай напише до мене, я йому пішлю.

(Моя адреса така:

Metropolit Szeptycki – Austria, Lemberg)<sup>19</sup>.

На зламі століть у Руській Церкві в Сполучених Штатах виникає новий рух – у своїй основі антиватиканський. Він досяг кульмінації в 1902 р. й переорієнтував увагу Митрополита з Канади на Сполучені Штати. Маючи щире переконання в тому, що задля збереження зв'язку українського іммігранта з Римом необхідно визнати його релігійну й національну ідентичність, Шептицький шукає шляхів до зміцнення еkleзіяльних структур Руської Католицької Церкви в Сполучених Штатах<sup>20</sup>.

<sup>19</sup> Див.: “Opera Servi Dei...”, с. 259-61.

<sup>20</sup> “Одною з головних заслуг [Митрополита Шептицького] є те, що в 1907 р. була заснована греко-католицька єпархія в Сполучених Штатах, де тоді було пів мільйона греко-католиків з Галичини та Підкарпатської Руси... Коли б не дійшло до заснування тої єпархії в Новому Світі, навряд чи греко-католики ще існували б сьогодні в Америці”. Передруковано з *Harod*, (Chicago, Illinois) December 10, 1944. р. 144.

Антиватиканський рух дістав додатковий імпульс, коли 30 травня 1901 р. у Шамокіні, що в Пенсильванії, деякі зі “священиків-радикалів” заснували асоціацію Руських Церковних Конгрегацій у Сполучених Штатах і Канаді<sup>21</sup>. Подальша консолідація зусиль щодо демократизації Руської Церкви відбулася на другому з'їзді асоціації 26 березня 1902 р. у Гаррісбергу, в Пенсильванії. Тоді офіційну назву було змінено на “Руська Церква в Америці”<sup>22</sup>.

Ця організація сіяла недовіру до латинської єрархії, наголошуючи на прикладах надуживань латинських єпископів стосовно Руської Церкви. Хоч випадки кричуще несправедливого ставлення латинської єрархії до Руської Церкви і справді траплялися, ця організація використала нагоду і ще більше розбурхала емоції й антиримські настрої у той такий напружений момент. Намагаючись вгамувати наростаючі антиватиканські настрої, Митрополит Шептицький виступив із пастирським посланням, датованим 20 серпня 1902 р., в якому засуджує “радикальних священиків” як за їхні дії, так і за радикальну позицію супроти Риму.

“Руська Церква в Америці” відповіла на цю “атаку” публікацією у 1902 р. брошури на сімдесят три сторінки під заголовком “Союз в Америці”<sup>23</sup>. У ній “священики-радикали” звинуватили Митрополита в тому, що той не обізнаний зі справжньою ситуацією Руської Церкви в Америці, і запросили його переконатись у всьому на власні очі словами: “прийди та подивися” (Йо. 1, 46). Далі вони стверджували в брошурі, що Митрополит лише на словах підтримує формування руського єпископату в Сполучених Штатах, тимчасом як насправді його симпатії лежать на боці угорського уряду, який намагається підпорядкувати Руську Церкву латинській єрархії у Сполучених Штатах:

<sup>21</sup> У *Свобода*, (Jersey City, N.J.), June 6, 1901, р. 2; June 13, р. 2; і June 27, р. 2, можна знайти додаткову інформацію про провідних священиків цієї асоціації. Цитує Богдан П. Процько у доповіді, виголошеній на симпозиумі, присвяченому Шептицькому, в Торонто (листопад 1984 р.).

<sup>22</sup> Там само, 10 квітня 1902 р., с. 2 і 15 травня, с. 4. Там можна знайти повідомлення про дискусію на з'їзді та його рішення. Вони цитовані в доповіді Процька, з якою він виступив у Торонто.

<sup>23</sup> *The Union in America – Unia v Amerytsi* (New York: Association of the Ruthenian Church in America, 1902).

І оскільки Митрополитові дуже мало відомо про ситуацію Руської Церкви в Америці, й у першу чергу в Сполучених Штатах, – а те, що він знає пов'язане тільки з вторинними і часто ворожими нашої Церкві джерелами, національними і політичними інтересами в Сполучених Штатах...

“Вже кілька років, – починає Митрополит, – ми в одному дусі бажаємо і докладаємо зусиль, щоб (для американських русинів) були створені вікаріяти, а у свій час і єпископат”.

І ми вже давно чуємо цей подзвін, але на тому все й кінчається. Блаженної пам'яті кардинал Сильвестр Сембратович теж згадував про це, але і по сьогодні все залишається тільки у намірі<sup>24</sup>.

У Європі теж з'явилися голоси проти Митрополита. Говорили, що нерозуміння ситуації Руської Церкви в Америці може впливати з польського коріння Митрополита<sup>25</sup>. Секретар Шептицького о. Лев Сембратович стверджує, що Митрополит добре знав ситуацію Руської Церкви в Америці від багатьох священників і мирян, які у своїх листах безпосередньо інформували його про події<sup>26</sup>.

У Руській Церкві в Америці Митрополит Шептицький бачив один із яскравих прикладів тої багатоманітності, яка може служити дальшому виявленню католицькості Вселенської Церкви. У цьому він виступав продовжувачем історичної місії, яку папа Урбан VIII (1623-1644) сформулював у своєму листі від 23 березня 1629 р. до холмського єпископа Методія Терлецького: “Через вас, мої дорогі русини, я сподіваюся повернути Схід”<sup>27</sup>.

Постійно свідомий загрози для Руської Церкви в Америці з боку підтримуваного царатом російського православ'я і цінності того великого надбання, яким може стати жива і повнокровна традиція Руської Церкви для суто латинської сфери Католицької Церкви, Митрополит

<sup>24</sup> Там само, с. 14-15.

<sup>25</sup> Див.: стаття Процька (Торонто, 1984).

<sup>26</sup> Лев І Сембратович, с. 105. Цитовано в доповіді Процька (Торонто, 1984).

<sup>27</sup> Проф. д-р Ісидор Нагаєвський, *Historia Romanorum Catholicorum Pontificum – Pars II*. (Рим, Італія: Editiones Universitatis Catholicae Ucrainorum S. Clementis Papae, Vol. XXVIII-XXX, 1967), р. 373-374. Папа Урбан VIII був дуже прихильно налаштований до Руської Церкви, чому є багато свідчень, але особливим прикладом його турботи про цю Церкву є декрет від 7 лютого 1624 р., яким він забороняє будь-кому переходити на латинський обряд без спеціального дозволу на це від Апостольського Престолу.

починає клопотатися про призначення єпископа для Руської Церкви у Сполучених Штатах.

Тим часом страхи “радикальних священників” матеріялізувалися, коли Рим за протекцією угорського уряду призначив Апостольським візитатором для американських греко-католиків крилошанина з Пряшівської єпархії в Угорщині о. Андрія Гободая<sup>28</sup>. Він прибув до Сполучених Штатів 29 квітня 1902 р., але зіткнувся з труднощами у виконанні своїх обов'язків, оскільки радикальні галицькі священники врахували небажання угорського уряду, щоб його підлеглі перейшли на бік націоналістично налаштованих галичан<sup>29</sup>. У своїй місії Гободай не досяг суттєвого успіху і тим самим втратив можливість кандидування на єпископство в Руській Церкві в Сполучених Штатах<sup>30</sup>. У 1907 р. його відкликали до Європи.

Упродовж усього того часу, як згадує о. Сембратович, секретар Митрополита, Шептицький готує незліченні меморандуми й петиції, щоб переконати Ватикан у необхідності призначення єпископа для Руської Церкви в Сполучених Штатах. Єпископи латинського обряду були проти цього – як через можливе порушення власної юрисдикції, так і через зростання ксенофобії серед більшості американців. Церква латинського обряду теж була іммігрантською і викликала недовіру серед більшості американців<sup>31</sup>. У той час антикатолицькі настрої були саме на піднесенні, і руське питання нового єпископату й можливості одруженого клиру було додатковою кількою в боці Церкви, яка намагалася захистити себе від зовнішніх переслідувань.

За цей час Митрополит Шептицький кілька разів виїжджав до Риму, щоб забезпечити належний вибір єпископа для Сполучених

<sup>28</sup> Procko, – *Ukrainian Catholics in America...*, с. 15-16.

<sup>29</sup> Стаття Процька в *Pennsylvania History*, с. 151, прим. 57.

<sup>30</sup> Sohocky, с. 260-261.

<sup>31</sup> “Підпорядкованість американських католиків Святішому Престолові, наука католицьких богословів про зв'язок між церквою і державою, наполягання американських єпископів на необхідності релігійної освіти і неспроможність публічних шкіл задовольнити цю вимогу... усі ці погляди й підходи католиків, а також зростання їх чисельності й сили призвели до того, що в очах критично налаштованої частини американців вони почали поставати як загрозовий чинник, який держава мусить зупинити”, John Tracy Ellis, *American Catholicism*. (Chicago: The University of Chicago Press, 1960) p. 106.

Штатів. Під час відвідин він обговорював це питання з кардиналом Джероме Готті, префектом Священної Конгрегації з поширення віри для Східних Обрядів (*De Propaganda Fide pro negotiis ritus orientalis*), кардиналом Меррі дель Валем, державним секретарем, і самим папою Пієм Х.

Особлива приязнь, що єднала Шептицького з папою Пієм Х, відіграла неоціненну роль у номінуванні єпископа для Сполучених Штатів. Ще молодим студентом Шептицький часто перебував у Венеції, розшукуючи слов'янські книги XV століття, і відвідував при цьому кардинала Джузеппе Мельхіорре Сарто, тоді Патріярха Венеції, який пізніше мав стати папою Пієм Х. Із кардиналом Сарто він часто обговорював свої думки про відновлення християнської єдності на Сході. Уже як папа Сарто виявляв велику увагу до справи єдності християн і пам'ятав ідеї свого молодого друга – Митрополита Шептицького<sup>32</sup>.

Боротьба Шептицького ще не закінчилася, коли папа Пій Х таки вирішив призначити руського єпископа для Сполучених Штатів. Митрополит хотів знайти кандидата, який задовольнив би як австрійську, так й угорську владу. Його вибір зупинився на другові й колишньому товаришеві у чернецтві преп. Сотері Ортинському, ЧСВВ.

Австрійська влада воліла позбутися Ортинського як українського патріота, яким він поставав перед нею у світлі інформації, що надходила від польської адміністрації Галичини, і дала згоду на призначення його єпископом у Сполучених Штатах. Щоб заспокоїти владу в Будапешті, Шептицький провадить переговори з міністром закордонних справ графом Алоїзом Лекса фон Еренталем (1854-1912) і переконує угорців у тому, що преп. Ортинський є непримиренним ворогом православ'я й русифікації<sup>33</sup>.

<sup>32</sup> H. S. Ostoyan, *Pope Pius X and the Metropolitan Szepticky*, *The Eastern Churches Quarterly*, Vol. IX, Winter, 1952, No. 8, p. 409-412.

<sup>33</sup> Важко достеменно твердити, наскільки приязні взаємини між Митрополитом й ерцгерцогом Францом Фердинандом допомогли у призначенні єпископа Ортинського; у будь-якому разі вони відіграли певну роль. Митрополит Шептицький був одним зі сповідників ерцгерцога, і, як пише В. Дедієр у своїй книзі *The Road to Sarajevo* (New York: Simon and Schuster, 1966), "ерцгерцог прислуховувався до того, що говорив йому отець-сповідник, і часто діяв за його порадою" (с. 113). Він подає таку версію стосунків між ерцгерцогом і графом Еренталем, міністром закордонних справ у 1906-1912 рр.: "W. M. Calgren в *Iswolsky und Aehrenthal vor der bonischen*

Угорці хотіли, щоб політика стосовно руського єпископату в Сполучених Штатах будувалася на засаді почергової зміни єпископів: після галичанина мав би бути вихідець із Карпат. Щоб обійти цю засаду, Шептицький пропонує угорцям застосовувати її тільки до посади генерального вікарія, а єпископом завжди має бути прелат, народжений у Галичині. Угорська влада приймає цей компроміс і дає свою остаточну згоду.

У результаті цих особистих зусиль Шептицького Руська Церква в Сполучених Штатах отримала в особі преп. Ортинського відданого пастиря, визначного провідника, людину великих ідей та українського патріота. 4 березня 1907 р. була промудльована папська булла "*Iam vero*", якою преп. Сотера Ортинського призначено титулярним єпископом Давлії<sup>34</sup>. Його хіротонія відбулася 12 травня 1907 р. в архикатедральному соборі св. Юра у Львові. Її очолювали Митрополит Шептицький, єпископ Перемишльський Костянтин Чехович і єпископ Станіславівський Григорій Хомишин. О. Лев Сембратович, що служив як дякон і протонотар, офіційно виголосив буллу з амвона собору. О. Сембратович був секретарем Митрополита впродовж усіх старань останнього забезпечити за Ортинським місце єпископа в Сполучених Штатах і виконував важливу роль у переговорах. Його опис Митрополитових зусиль у цій справі є надзвичайно цінний<sup>35</sup>.

*Annexionkris* (Uppsala, 1955), p. 35, висловлює думку, що ерцгерцог Франц Фердинанд не мав великого впливу на міністра закордонних справ імперії. Такої ж думки дотримується й Кіслінг, але треба мати на увазі різницю між становищем ерцгерцога, коли міністром був Еренталь, і коли ним був Берхтольд. У період 1913-1914 рр. вплив ерцгерцога, без сумніву, посилювався". С. 475, прим. 1.

<sup>34</sup> Одночасно його призначено єпископом "pro fidelibus Ritus Orientalis in Foederatis Statibus Americae Septentrionalis". В актах Пія Х ці документи мають позначку "Secret, Brevium", таким чином, вони не підлягали негайному оприлюдненню. Тексти обох цих документів наводить Великий, *Documenta Pontificum Romanorum*, Vol. II, с. 495-496. Див.: Paska, с. 44, 61, прим. 12.

<sup>35</sup> Див.: Сембратович, *Як прийшло...* У той історичний день зібралися всі ті особи, чия роль у постанові Української Католицької Церкви в Америці виявилася вирішальною. Отець Іван Волянський, перший український священник у Сполучених Штатах, виголошував проповідь; єпископ Ортинський, перший руський єпископ у Сполучених Штатах, власне приймав єпископські священня; Митрополит Шептицький, котрий найбільше причинився до постанови першого руського єпископату в Сполучених Штатах, був одним із тих, що святити, а внизу під ними покоївся Митрополит Сембратович, котрий послав першого священника до Сполучених Штатів.



Після свого висвячення єпископ Ортинський їде до Риму для представлення його Святішому Отцеві папі Пієві Х, кардиналам і достойникам Римської Курії, а після від'їзду з Риму його приймає на авдієнції імператор Франц Йосиф. Його також прийняв міністр закордонних справ Алоїс Лекса фон Еренталь та інші важливі офіційні особи у Відні та Будапешті. На зворотному шляху до Галичини Ортинський відвідує греко-католицьких єпископів у Пряшеві та Ужгороді. У 1907 р. на празник Успення єпископ Ортинський виїжджає зі Львова у супроводі свого капелана преп. Володимира Петрівського, свого рідного брата Йосифа Ортинського й одного монаха-василіянина. 27 серпня 1907 р. вони прибули до Америки<sup>36</sup>.

<sup>36</sup> Опис подорожі Ортинського з Галичини до Америки, укладений у формі щоденника, можна знайти в: *Місіонар* (Жовква, Галичина). Це статті під заголовком “З дороги в Америку”, окрім останньої, яка називається “В Америці” – жовтень 1908 р., с. 300-305; травень 1909 р., с. 145-148; червень 1909 р., с. 177-180; липень 1909 р., с. 208-212.

## II. ПЕРІОД ОРТИНСЬКОГО

Сотер Стефан Ортинський народився 29 січня 1866 року в Ортинцях, що в Західній Україні. Після закінчення початкової школи в Ортинцях вчився в міській школі в Дрогобичі, а 1883 р. продовжив навчання у Стрийській гімназії. Проте довго там не залишався, а пішов за покликанням у Добромільський василіянський монастир, який від 1882 р. реформувався під керівництвом отців Єзуїтів.

3 лютого 1883 р. Сотер Ортинський вступив до василіянського новіціату в Добромилі, де й познайомився з молодим графом Романом Шептицьким. Вони стали настільки близькими друзями, що в одному зі своїх листів із заслання Шептицький називає “брата Сотера” своїм “єдиним супутником, братом і другом” (16 січня 1917 р.)<sup>1</sup>. Далі Ортинський разом із Шептицьким здобуває освіту в Краківському університеті, де вони обидва завершують свої студії отриманням докторського ступеня в галузі філософії та богослов'я.

1 січня 1889 р. у день св. Василія Великого Сотер складає вічні обіти. Ще студентом богослов'я приймає єрейські свячення, і 18 червня 1891 р. у монастирі Добромила він служить свою першу Божественну Літургію. Після закінчення студій Ортинського призначають викладачем богослов'я для василіянських клириків у Лаврі, де він навчає впродовж двох років. Після того його переводять до Львівського монастиря.

Перебуваючи в Галичині, він, разом із преп. Платонідом Філясом, проповідує на місіях. У 1895 р. його настановляють ігуменом монастиря в Михайлівцях на Поділлі. Глибоко перейнявшись проповідями молодого монаха Сотера, той монастир передала отцям Василіянам православна родина Дашкевичів із Буковини. Ще перебуваючи в тому

<sup>1</sup> Преп. Василь Ваврик, ЧСВВ, *Єпископ Сотер Ортинський, ЧСВВ* (New York: “Dnipro” Press, 1956). Це брошура із серії *Слово доброго Пастиря*, с. 16.

монастирі, він займається реорганізацією церковних структур, засновує українські культурні осередки.

У 1906 р. повертається до Львова, де працює в середовищі місцевих українців і готується до від'їзду для праці серед галицьких переселенців у Бразилії. Преподобний Ортинський досконало володів українською, польською, російською, німецькою, французькою й англійською мовами. Саме під час перебування у Львові його й застає несподівана новина про призначення єпископом для Сполучених Штатів. У своєму листі до американських українців, датованому 25 червня 1907 р., він пише:

Сила послуху зупинила мене на шляху до Бразилії, куди моє серце кликало мене нести поміч найнещаснішим із наших іммігрантів-русинів. Сила послуху поклала на мене обов'язки єпископа і тим самим нерозривно з'єднала мене з долею і терпінням Руської Церкви в Сполучених Штатах. Влада обітниця сказала мені: бери цей тяжкий і непосильний хрест й розіпни на ньому своє "я" і стражданням, якого ти зазнаєш, спаси самого себе й доручену тобі паству<sup>2</sup>.

27 серпня 1907 р. єпископ Ортинський прибуває до Сполучених Штатів і відразу стикається із неприязню до себе, як українця з Галичини, з боку проугорськи налаштованого клиру; довкола особи Ортинського починає утворюватися дошкульна конфронтаційна аура. Про своє прибуття до Сполучених Штатів у вже згаданому листі він пише: "Я єпископ без єпархії. І в цьому полягає вся вбогість і скрута мого становища на широкій американській землі".

До багатьох проблем, з якими Ортинському довелося мати справу в Руській Церкві, таких, як москвофільська і православна пропаганда царської Росії, внутрішні поділи, брак порозуміння з боку латинських єпископів, контроль мирян над парафіями, додається ще одна. 16 вересня 1907 р. Апостольський делегат оприлюднює апостольське послання *Ea Semper*, датоване 14 червня 1907 р.

Прибувши до Сполучених Штатів, Сотер Ортинський скоро усвідомив усю складність своєї ситуації. Цілих шість років він був позбавлений можливості робити хоч що-небудь конструктивне.

<sup>2</sup> Пастирське Послання Єпископа Ортинського, Львів, 25 червня 1907 р., с. 2. До листа додано два латинські тексти декретів Пія Х для єпископа Ортинського від 4 березня 1907 р.

Його руки були зв'язані *Ea Semper*; скрізь і в усьому він був залежний від тридцяти американських єпископів, схвалення яких він мусив домагатися перед усіма іншими. І це було ще не все, оскільки його власний клир був не завжди високої проби. Священики з Галичини були зазвичай добрі, а деякі навіть дуже добрі; але так не можна було сказати про всіх тих, що походили з Підкарпаття. У червні 1910 року Митрополит Андрей Шептицький здійснює свою першу подорож до Сполучених Штатів, де впродовж одного місяця свого перебування старається відвідати якнайбільше поселень. Ось як він, добрий суддя у цій справі, оцінював той клир:

... прибувши до Сполучених Штатів, преосв. Ортинський застав там клир, що вже встиг обжитися і мав низький дух. Зі самого початку вони поставилися до нього дуже неприязню. То були багаті одружені священики, що мали певний вплив на своїх людей і, у більшості випадків, користувалися підтримкою своїх єпископів у рідних краях. Вони приїхали з Угорщини лише заради статків. Зловживаючи довірою до себе русинів і словаків грецького обряду, що походили з Угорщини, вони скерували громадську думку так, щоб чинити перешкоди преосв. Ортинському в його зусиллях налагодити добрі стосунки з вірними<sup>3</sup>.

Апостольське послання *Ea Semper* ще більше ускладнило проблеми молодого єпископа. Воно не тільки не давало йому тої влади, на яку він сподівався, а, навпаки, накладало нові обмеження на Руську Церкву. Хоч свою первинну юрисдикцію він отримав від Риму, в *Ea Semper* ішлося про те, що він мусить виконувати її лише як помічник єпископа латинського обряду, на чий території він діє<sup>4</sup>. Окрім того, в *Ea Semper* стверджувалося, що в Сполучених Штатах можуть служити

<sup>3</sup> George Polak, *Slovak Greek-Catholics in America as Presented by Cyril Korolevskij in his Biography of Metropolitan Szeptyckij* (Cleveland-Rome: Slovak Institute, 1965), окремий відбиток з *Slovak Studies* V, р. 260. Цитований текст взято зі сторінки 95, параграфи 2-4 книги Кирила Корольовського *Metropolitane Andre Szeptyckij 1865-1944* (Праці Українського Богословського Наукового Товариства. Том XVI-XVII). Видання Його Високопреосвященства Кардинала Йосифа Сліпого, Верховного Архієпископа Львова. Рим, 1964.

<sup>4</sup> Єпископ Ортинський отримав юрисдикцію над вірними його обряду тільки листом Конгрегації для поширення віри, датованим 28 травня 1913 р. Апостольська Делегатура оприлюднила його 25 серпня 1913 р. Текст листа вміщено на с. 157 в: Paska, *Sources of Particular law for the Ukrainian Catholic Church in the United States*.

лише неодружені священники; їхнє призначення в Сполучені Штати має проходити затвердження; таїнство миропомазання не можна уділяти при хрещенні, як це прийнято у візантійському обряді. Для багатьох українців це було однозначною перемогою єрархії латинського обряду; в очах же латинської єрархії – підтвердженням підпорядкованого статусу Руської Церкви.

У листі (посланні) від 11 січня 1908 р. Ортинський висловлює свій протест, запевняючи, що навіть не знав про Апостольське послання:

Про цю буллу, що мала бути видана в Римі для американських русинів, я нічого не чув ані в себе вдома, ані в Римі, ані в Америці аж до того моменту, коли через місяць після мого приїзду до Америки Апостольський делегат викликав мене до себе і повідомив про неї. Приватним порядком дізнавшись від ректора Руської Колегії в Римі про те, що має вступити в силу директива кардинала Ледуховського щодо миропомазання, я склав проти неї протест, копію якого зберігаю в себе як документ. Й оскільки вважаю, що булла завдає кривди нашій Церкві і нашому народові, я негайно висловив свій протест і не оприлюднив її ані перед клиром, ані перед народом<sup>5</sup>.

До труднощів преосв. Сотера, пов'язаних зі вступом в силу *Ea Semper*, додавалися ще й внутрішні проблеми та незгоди, що їх розпалювали невдоволені священники. Одним із їхніх провідників був член групи “радикальних священників” о. Іван Ардан, що прибув з Галичини десь між 1895 і 1898 рр.

Митрополит Шептицький мав намір відвідати північноамериканський континент ще в 1900 р. Ті плани почали набирати чіткіших обрисів у 1904 р., коли Архієпископ Канади Аделяр Ланжевен у листі до о. А. Деляра стверджує: “Питання відвідин Митрополита буде вирішене в Римі під час мого перебування там ще в цьому році”<sup>6</sup>.

<sup>5</sup> Пастирське послання Єпископа Ортинського, Філадельфія, 11 січня 1908 р., с. 15.

<sup>6</sup> Archives of U.C. Redemptorist Fathers in Winnipeg. Лист А. Ланжевена до А. Деляра, св. Боніфация, 27 лютого 1904 р. Цитований у торонтській статті Казимири про Шептицького. Спочатку Архієпископ Ланжевен стверджував: “Я б не хотів мати руського єпископа у моїй дієцезії”, Archives of R.C. Archdiocese of St. Boniface. Лист А. Ланжевена до А. Деляра, св. Боніфация, 25 квітня 1900 р. Проте під впливом преп. Лякомба, який, як вважає Богдан З. Казимира (с. 4 торонтської статті), був особою, що всіляко сприяла налагодженню співпраці між Митрополитом Шептицьким та єпископами Західної Канади, вочевидь, змінив свою думку. Навесні 1904 р. Лякомб і Ланжевен побували в Римі та Відні. Архієпископ Ланжевен залишив для

Вочевидь, Священна Конгрегація Пропаганди Віри не хотіла давати йому дозволу на ті відвідини.

З огляду на всі ті біди, що обсіли Руську Церкву в Сполучених Штатах, і, як пише брат Йосиф Гродський, ЧСВВ, секретар Митрополита під час його візиту в 1910 р., та як це видно з листів самого єпископа Ортинського, Митрополита Андрея вважали єдиною особою, здатною розв'язати всі численні сторони конфлікту<sup>7</sup>. Митрополит Шептицький не хотів просити дозволу на відвідання Сполучених Штатів у Римі, бо наперед знав, що не отримає його. Тому він був дуже радий, коли отримав запрошення взяти участь у двадцять першому Євхаристійному Конгресі, що мав відбуватися в Монреалі (Канада) 6-12 вересня 1910 р. На цю поїздку не потрібний був дозвіл Риму, і, як вважав Митрополит, вона могла бути чудовою нагодою для особистих зустрічей із канадськими та американськими єпископами і дальшого просування справи Руської Католицької Церкви.

14 серпня 1910 р. Митрополит Шептицький і брат Гродський вирушають до Америки. На північнонімецькому лайнері “Кронпринц Вільгельм” Митрополит Шептицький користує з нагоди і, щоб відновити свої знання з англійської мови, починає читати твори Марка Твена, позичені в суднової бібліотеці.

23 серпня, по шести з половиною днях плавання океаном, Митрополит Андрей прибуває в порт Гобокен, у Нью-Джерсі, де його зустрічає єпископ Ортинський на чолі делегації із сорока священників, – один з них прибув аж із Чикаго, – а також представники багатьох українських організацій. Коли репортери, що піднялися на корабель, запитали Митрополита про причину його приїзду до Сполучених Штатів, відповідь була: “На Євхаристійний Конгрес у Монреалі”. Як важливу релігійну особу Австро-Угорської імперії його зустрівав у

графу Агенора фон Голуховського, міністра закордонних справ, свій меморандум під назвою: “Memoire sur la situation des sujets ruthenes de Sa Majeste apostolique, l'Emperer d'Autriche, dans l'Quest Canadien (Amerique Britannique). Vienne, 2 juillet, 1904”. 12 р. folio. (Haus-, Hof- und Statsarchiv, Wien, PA XXXIII/73 Akt 1576b a.

<sup>7</sup> Брат Йосиф Гродський, ЧСВВ, *Відвідини Америки Митр. А. Шептицьким в 1907 році*, Календар Провидіння, 1927 (Філадельфія), с. 104. Брат Гродський був секретарем Митрополита й супроводжував його впродовж тої поїздки. Один із найдокладніших звітів про подорожі Митрополита можна знайти в: Михайло Г. Марунчак, *Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920-1923*. (Вінніпег-Едмонтон, 1981).

порту й секретар австро-угорського консульату в Нью-Йорку, що представляв відсутнього на той час у місті генерального консула. Після короткої привітальної церемонії Шептицького й Ортинського відвезли до нью-йоркського готелю “*Sen Peic*”. Того ж дня в готелі *Bukingem* Ортинський дав обід на честь Шептицького.

Ще того ж дня о шостій вечора в церкві Св. Юра на Іст Твентіф Стріт відправлено Молебень. Щоб запобігти можливим акціям протесту з боку прибічників “радикального священика” о. Івана Ардана, що перебував в опозиції до Ортинського, біля церкви було виставлено поліційні патрулі. Утім, ті побоювання так і не справдилися, і на Молебні Ортинський вітав і представляв Митрополита такими словами:

Він прибув до вас від ваших батьків, яких ви залишили вдома, і привіз вам їхні найщиріші привіти. Він прибув до вас з нашої рідної землі, з її рідним порохом на своїх стопах. Він прибув як батько. Тож підійдіть до нього і запитайте, як вам жити тут, на чужині. Слухайте його і робіть усе так, як він вам скаже...<sup>8</sup>

Митрополит Шептицький висловив свою велику радість від того, що по стількох роках свого великого прагнення він врешті може зустрітися з вірними, і закликав їх триматися рідної віри і Церкви.

Наступного ранку Митрополит Шептицький служив Божественну Літургію в церкві св. Юра, а в другій половині дня був присутній на урочистому обіді в готелі “*Sen Peic*”, що на його честь влаштував австро-угорський консул із Піттсбурга, що в Пенсильванії, барон Пауль Форстер. Візити ввічливості до Архієпископа Джона М. Фарлі та генерального консула Австрії відкладено через тимчасову відсутність останніх.

У своїй довгій монашій рясі Митрополит Шептицький привертав до себе забагато уваги, тож звернувся до нью-йоркського кравця, щоб пошити костюм. Єдиною умовою кравця було те, щоб йому дозволили рекламувати, що він пошив костюм для Львівського Митрополита за двадцять чотири години. Могутня Митрополитова постать – він мав майже сім футів зросту – і чудове володіння англійською мовою поставили його в центрі уваги американської преси.

Із Нью-Йорка Шептицький переїздить до Філадельфії, де в помешканні єпископа Ортинського мала бути його резиденція на час перебування у Штатах. У Філадельфії, на залізничній станції Брод

<sup>8</sup> Гродський, с. 111.

Стріт, його зустрічає комітет українського катедрального собору Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці і супроводить до садиби Ортинського на Норт Франклін Стріт, 816, що поряд із церквою. Наступного дня філадельфійська “*Public Ledger*” повідомила, що Митрополит дуже втішений перебуванням в Америці, бо це є здійсненням його давньої мрії, і що у своїх планах, окрім засвідчення пошани Архієпископові Патрику Дж. Раяну, він має велику надію ще перед поверненням до Європи зустрітися з колишнім президентом Теодором Рузвельтом, великим прихильником якого він є, і чинним президентом Вільямом Говардом Тафтом<sup>9</sup>.

Надія зустрітися з Тафтом і Рузвельтом так і залишилася нездійсненою через велику зайнятість Митрополита виконанням своїх душпастирських обов’язків: увечері він проповідує, а вранці сповідає в тих багатьох парафіях, які відвідує. У цей спосіб Митрополит Андрей намагався якомога краще зрозуміти стан Руської Церкви в Сполучених Штатах. На шляху до Євхаристійного Конгресу в Монреалі Митрополит Шептицький відвідав преподобного Сембратовича в Буффало, що у штаті Нью-Йорк, де мав нагоду побачити Ніягарський водоспад, а також побувати на автомобільній фабриці, де працювали його вірні. Із Буффало поїздом їде до Сиракуз, а тоді пароплавом по річці святого Лаврентія дістається до Монреалу, на Конгрес.

У Канаді під час Євхаристійного Конгресу він розмовляє з багатьма франко-канадськими єпископами про призначення руського єпископа для Канади – так, як це вже було зроблено в Сполучених Штатах. Цікаво зауважити, що спротив встановленню екзархату в Канаді виходив саме від французьких єпископів, тимчасом як англійські єпископи дуже щиро вітали перспективу формалізації Руської Церкви в Канаді. Уже пізніше, після свого повернення з Канади до Львова, Шептицький готує історичної ваги документ у двох варіантах – французькою та англійською мовами<sup>10</sup>. У цьому документі Митрополит

<sup>9</sup> *Austrian Prelate in City*, Public Ledger (Philadelphia), August 25, 1910, p. 6.

<sup>10</sup> Назва цього документа англійською мовою: *Address to their Lordships the Archbishops and Bishops of Canada*. Вперше опублікований у 1911 р. Текст, що тут наведений, взято з М. Н. Marunchak (ed.), Winnipeg: The National Council of Ukrainian Organizations for the Patriarchate of the Ukrainian Catholic Church, 1977. У цьому листі Шептицький захищає Ортинського, пояснюючи його “невдачі”, з одного боку, опозицією групи карпато-руського клиру, а з іншого – відсутністю в нього ординарної юрисдикції.

захищає єпископа Ортинського перед звинуваченнями в тому, що нібито він не виправдав себе як єпископ. Тут же Митрополит викладає свої аргументи стосовно принципу заборони двох юрисдикцій на одній території:

Досліджуючи Канонічне Право, доходимо до висновку, що, як мінімум, канадські русини можуть претендувати на єпископа руського обряду, хоч би й без юрисдикції. Ось текст IV Латеранського Собору, що відбувся у 1215 році (*Constitutio relata in Corpore Juris Canonici c. Quoniam in plerisque*, 14. X. *De offic. judic. ordin.* I. 31.), тобто тоді, коли принцип “одна юрисдикція на одній території” був дуже сильний. Собор підтверджує цей принцип і додає: “Sed si propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit” (Єдине ж виправдання наводиться таке: “quoniam in plerisque partibus intra eandem civitatem atque diocesim permixti sunt populi fide varios ritus et mores”) pontifex loci catholicum praesulem nationibus illis conformem provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus”. Не можна сказати, що від XIII століття церковна практика пішла далеко вперед на користь різноманітності обрядів<sup>11</sup>.

Цей документ під заголовком “Звернення до Високопреосвящених Архиепископів та Єпископів Канади” було видруковано й надіслано до Святого Престолу й до всіх тих канадських єпископів, що перейнялися потребами іммігрантів і з братніх почуттів взяли на себе зобов’язання впродовж десяти років частину свого щорічного дієцезіяльного збору призначити на фінансову підтримку Руської Католицької Робітні в Західній Канаді. Таке рішення було ухвалене на першому Пленарному Синоді Канадських Єпископів у Квебеку восени 1909 р. Великою радістю для Митрополита Шептицького стало призначення і прибуття до Канади 6 грудня 1912 р. єпископа Никити Будки.

17 вересня Митрополит повертається з Канади через Чикаго. Він відвідує кілька парафій у Чикаго і ще одну у Вітінзі (Індіана), що належала до Руської Церкви, але більшість у ній становили словаки<sup>12</sup>. Повернувшись до Чикаго 19 вересня, Шептицький складає візити ввічливості Архиепископу Чикаго преосв. Джеймсові Едварду Квіглі та його помічникові єпископу Полю П. Роде. Того ж дня консул

<sup>11</sup> Там само, с. 23-24.

<sup>12</sup> Гродський, с. 116.

Австро-Угорщини в Чикаго Сильвестрі влаштує офіційний обід на честь Шептицького.

21 вересня Шептицький у Клівленді (Огайо), де напередодні його приїзду Ортинський відкривав Одинадцятий З’їзд Українського Національного Союзу. На ранковій сесії було здійснено спробу перетворити Союз в організацію для католиків, що стало причиною гострої полеміки. Того ж ранку з’явилася пропозиція запросити на з’їзд як гостя Митрополита Шептицького. Священники з прибічників о. Ардана, що перебували, як зазначає Гродський, під сильним впливом соціалістичної преси, яка багато писала проти Шептицького, заявили категоричний протест. Так і не побувавши на з’їзді, щоб не викликати жодних непорозумінь, Шептицький виїжджає з Клівленда і повертається до Філадельфії.

28 вересня пароплавом із Балтимора Митрополит прибуває до Йорктауна у Вірджинії, де освячує наріжний камінь під майбутню семінарію й дитячий притулок. Цей проект так і не був здійснений через малярійність околиці й нестерпну спеку, що панувала там у літні місяці<sup>13</sup>. 1 жовтня серед інших важливих церковних діячів Шептицький бере участь в урочистому прийнятті й банкеті у філадельфійському готелі *Бельв’ю Стратфорд* на честь кардинала Вінсента Ванулетті, папського легата, що прибув на Євхаристійний Конгрес. 4 жовтня, за день до того, як вирушити в подорож по українських поселеннях у Канаді, що мала тривати майже до кінця листопада, Митрополит відвідав парафію в Нью-Арку (Нью-Джерсі).

Після відвідання місійних територій у Канаді Митрополит освячує наріжний камінь під будову руської церкви в Пассаїку (Нью-Джерсі). 30 листопада, згадує брат Гродський, у філадельфійському готелі *Бельв’ю Стратфорд* Шептицький скликає на конференцію тридцять шість із тих сорока шести підкарпатських священників, що підписали заяву проти преосв. Ортинського. Наступного дня Шептицький виступає зі спростуванням звинувачень проти єпископа Ортинського, стверджуючи, що його успіхи переважають невдачі, зумовлені несприятливим обставинами й передовсім браком юрисдикції. Проте ці аргументи майже не допомогли в покращенні стосунків між підкарпатськими священниками і єпископом Ортинським.

<sup>13</sup> Там само, с. 117.

2 жовтня, у неділю, освячено перший катедральний собор східного обряду в Сполучених Штатах<sup>14</sup>. Того дня Митрополит Шептицький, єпископ Ортинський за участю шістнадцятьох українських священників і представників єрархії латинського обряду освячують на собор Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці колишню Єпископальну церкву св. Юди на Норт Франклін Стріт 814 у Філадельфії. Ця дуже важлива подія в історії Української Церкви в Америці отримала широкий розголос у пресі.

На прощальному зібранні у Джерсі Сіті Шептицький обіцяє ніколи не відступатися від справи захисту прав Руської Церкви в Америці. 3 грудня 1910 року А. Шептицький залишає Нью-Йорк і повертається в Європу на кораблі “Келтік”.

14 грудня, о 4 годині ранку, Митрополит Андрей прибуває до Львова. Як зауважує його секретар: “Позаду залишився етап збирання фактів, попереду чекали конкретні дії”. Митрополит їде до Риму для обговорення багатьох потреб Руської Церкви в Сполучених Штатах і Канаді. Головним результатом його зусиль стало призначення Никити Будки першим руським єпископом Канади.

У наступні кілька років ситуація в Сполучених Штатах поліпшилася. 28 травня 1913 р. папа Пій Х надав єпископові Ортинському повну юрисдикцію над клиром і вірними руського обряду<sup>15</sup>. Це, нарешті, зробило Ортинського цілком незалежним від латинської єрархії.

Після отримання цієї повної й ординарної влади 2 червня 1914 р. Ортинський їде до Риму. У подорожі його супроводжував секретар – о. Володимир Держирука. У серпні, через початок I Світової війни, преосв. Ортинський повертається до Сполучених Штатів.

...у тому ж місяці деталі нових взаємин між католиками латинського і слов'яно-візантійського обрядів були врегульовані апостольською конституцією *Cum Episcopo*, датованою в Римі 17 серпня 1914 р. Термін дії декрету був десять років, але багато з його основних положень залишаються в силі до сьогоднішнього дня<sup>16</sup>.

<sup>14</sup> *Consecration of Greek Cathedral*, The Catholic News, October 22, 1910, p. 8.

<sup>15</sup> Лист Апостольського делегата Архієпископа Джованні Бонцано від 25 серпня 1913 р., у якому він повідомляє американський клир про рішення Святішого Престолу, AER, XLIX (жовтень 1913 р.), 473-474. Див.: Bohdan P. Procko, *Soter Ortynsky: First Ruthenian Bishop in the United States, 1907-1916*, The Catholic Historical Review. Vol. LVIII, January, 1973, No. 4, p. 529, footnote 57.

<sup>16</sup> Там само, с. 529-530.

Тим часом, з початком I Світової війни, ситуація в Галичині починає швидко змінюватися. 3 вересня 1914 р. об одинадцятій годині ранку до Львова вступають передові загоны російської царської армії<sup>17</sup>. Того ж дня опівночі Митрополита Шептицького заарештовують, але через короткий час відпускають. 12 вересня о сьомій вечора резиденцію Митрополита обшукали – вилучили всі документи включно з особистими фотографіями. 15 вересня резиденцію оточили російські частини, Митрополита ув'язнили під домашнім арештом.

19 вересня генерал-губернатор Львівської провінції граф Георгій А. Бобринський прибув до Митрополитової резиденції і повідомив Шептицького про його арешт: через дві години Андрей Шептицький мав бути готовий залишити Львів. Митрополит просить дозволити йому взяти зі собою трьох людей: свого сповідника о. ректора д-ра Йосифа Боцяна, брата Йосифа Гродського, ЧСВВ, й одного слугу. Губернатор погоджується. Формальним приводом до арешту Митрополита Андрея стала проповідь, яку він виголосив у неділю 6 вересня в Успенській Церкві у Львові<sup>18</sup>.

Того ж дня поїздом Митрополита відправляють до Києва. У готелі *Континенталь* він висвячує о. Боцяна на єпископа Луцького. Рівно через добу Митрополита відправляють до Курська, де на нього чекало дворічне одиночне ув'язнення. Лише на Великдень 1916 року йому дозволили – з огляду на тиск громадської думки – відвідати місцевого пастора.

По двох роках у Курську його перевели в одну із найсуворіших в'язниць Росії – Суздальський монастир, що приблизно за тридцять п'ять миль від Володимира. Тоді ж царський режим повідомив папу Бенедикта XV, що, незважаючи на всі його клопотання, Митрополитові ніколи не дозволять повернутися до Львова<sup>19</sup>.

<sup>17</sup> Командувачем кавалерії був генерал О. О. Брусілов, який у 1919 р. приєднався до більшовиків і служив армійським інспектором у Червоній Армії. Помер у 1926 р. Докладніше про ув'язнення Митрополита див: Григорій Лужницький, *У 50-річчя звільнення царського в'язня Митр. Андрея графа Шептицького*. (Philadelphia: America Printing Press, 1967). Також див.: *The case of Archbishop Szeptycki*, The New Europe. A weekly review of foreign politics, 1 (Nr. 3): 87-89. November 2, 1916.

<sup>18</sup> Текст цієї проповіді наведено в: *Царський в'язень*, 1914-1917. (Львів, Галичина, 1918), с. 7-8.

<sup>19</sup> Лужницький, *У 50-річчя...*, с. 7.

Протягом усього часу митрополитового ув'язнення Руська Церква в Америці не забувала свого “Батька Митрополита”. 22 грудня 1914 р. єпископ Ортинський надсилає листа з повідомленням про долю Митрополита Шептицького Апостольському делегатові Джону Бонцано. У відповідь 2 січня 1915 р. Архиепископ Бонцано пише:

Щиро поділяю вашу скорботу через ті трагічні обставини, що принесла війна в рідні землі вашого народу. Й особливо глибоко співчуваю долі вашого Митрополита Архиепископа Шептицького. Як вам, напевно, відомо, мені було доручено Святішим Престолом домагатися його визволення через відповідні органи уряду Сполучених Штатів; але мої спроби не принесли успіху. Нам не залишається нічого іншого, як молити Бога, щоб схоронив його до кращих днів. То правда, що як американська католицька, так і світська преса ніяк не відреагували на це ганебне переслідування, але це може бути пов'язане із незнанням реальних фактів<sup>20</sup>.

Про долю Митрополита Шептицького клопочеться преосв. Ортинський у двох пастирських посланнях, опублікованих українським щоденником “Америка” 7 січня 1915 р. (Різдво за Юліянським календарем) та 4 квітня 1915 р. (на Великдень). У завершальній частині свого звернення про допомогу українським вдовам і сиротам у Галичині, опублікованого того ж року в англійському перекладі, єпископ Ортинський пише:

Я, що нижче підписався, користуюсь цією нагодою, щоб прилюдно заявити, і готовий повторити це під присягою, що в червнілипні 1914 р. я перебував разом із Митрополитом у Римі, а потім у Львові (Австрія), Відні та Будапешті аж до початку війни між Австрією та Росією. Увесь той час я був при ньому невідступно і мав можливість чути всі його розмови з чільними особами багатьох держав і представниками руської нації. Я не чув з його уст жодного слова і не був свідком жодної дії з його боку проти Росії. Навпаки, він завжди говорив про благополуччя Греко-Католицької Церкви та її вірних русинів як у Галичині, так і поза її межами, головним чином в Америці<sup>21</sup>.

<sup>20</sup> Лист Апостольського делегата Архиепископа Джона (Джованні) Бонцано (1911-1922), Вашингтон, 2 січня 1915 р., до єпископа Ортинського (№ 16829). В архівах Української Католицької єпархії в Стемфорді (Конектикут).

<sup>21</sup> *Two Pastoral Letters of Right Reverend S.S. Ortynsky*. (Philadelphia: Ruthenian Printing House, 1915), p. 51.

Турбота преосв. Ортинського про долю Митрополита особливо яскраво виявилася в його листі, оприлюдненому у Вашингтоні як “Відкритий лист до Його Превосходительства Посла Російської Імперії, Його Високоблагородія Бахметьєва”:

Ми з радістю готові заплатити за дорогу, харчі й одяг для них [біженців з України й Росії], а необхідні для цього кошти переказати їм через консула або посла Сполучених Штатів. За російським урядом залишається наказати відпустити тих нещасних.

Ми також готові вступити в переговори з Вашим Превосходительством через нашого доброго Президента, Високодостойного Вудро Вільсона, який має співчуття до страждальців і з радістю прийме Архиепископа Шептицького, його священників й інших представників інтелігенції у нашій вільній і понад усе улюбленій країні<sup>22</sup>.

Єпископ Ортинський продовжує писати до всіх, від кого хоч найменшою мірою могло залежати звільнення Митрополита. 20 листопада 1915 р. він звертається з листом до американського консула у Владивостоці, що на Далекому Сході, який у своїй відповіді від 25 січня 1916 р. пише, що хоч нічого не чув про Митрополита Шептицького, спробує зв'язатися з ним і повідомити Ортинського про місце його перебування та його потреби<sup>23</sup>.

15 березня 1917 р. російський цар Микола II зрікся престолу, а вже 17 березня православний єпископ Никон надсилає до Міністерства юстиції Тимчасового уряду Олександра Керенського телеграму такого змісту:

Звільніть, будь ласка, великого мученика Митрополита графа Шептицького, який в лиху годину не покинув свого народу, а залишався з ним до останнього, за що його й ув'язнили й за що вся Росія зазнала великої ганьби перед цілим світом. Звільніть також професора Львівського університету Михайла Грушевського<sup>24</sup>.

Через кілька днів Митрополит Андрей отримує повідомлення від Олександра Керенського, військового міністра в Тимчасовому уряді, про

<sup>22</sup> *Public Letter to His Excellency Imperial Russian Ambassador The Hon Bakmetieff at Washington, D.C.*, Written by Rt. Rev. S.S. Ortynsky, p. 2.

<sup>23</sup> Лист консула Американської Консульської Служби Дж. К. Колдвела – Владивосток, Сибір, (папка 703) до п. С.С. Ортинського, Владивосток, 25 січня 1916 р. В архівах Української Католицької дієцезії в Стемфорді (Конектикут).

<sup>24</sup> Лужницький, *У 50-річчя...*, с. 7-8.

те, що він вільний і може безперешкодно виїхати. Після двомісячного перебування в Санкт-Петербурзі Митрополит їде до Києва, звідки за кілька днів знову повертається до Петербурга по паспорт для виїзду за межі окупованої росіянами території. У Петербурзі він ще головує на Синоді Російської Католицької Церкви.

В ситуації безупинного післяреволюційного безладдя Тимчасовий уряд, враховуючи екуменічні зусилля Митрополита, видає йому паспорт. 6 липня він залишає межі російської території (Петербург), а 7 липня прибуває в містечко Торніо на кордоні зі Швецією, де місцева преса багато писала про його поневіряння. Опинившись у Швейцарії, він намагається зв'язатися з папою Бенедиктом XV у Римі, але це йому не вдається<sup>25</sup>; тож 10 вересня 1917 р. Митрополит з тріумфом повертається до Львова.

На жаль, єпископ Ортинський не дожив до того радісного моменту. 16 березня 1916 р. він захворів на запалення легень<sup>26</sup>. Уже хворий, з допомогою свого правника Юліана Чупки він спорядив свій заповіт, а в п'ятницю 24 березня об 11:30 єпископ Ортинський помер.

У свої останні дні єпископ Ортинський багато часу присвячував сиротинцеві, що він заснував його 1911 р., і своєму банку. Прелатові, що мав заступити його як єпископ русинів у Сполучених Штатах, він залишив по собі п'ять кам'яниць у Філадельфії загальною вартістю близько 40 тисяч доларів.

Після смерті преосв. Ортинського Апостольський делегат Джованні Бонцано оголошує всім консульторам та іншим працівникам адміністрації єпископа про припинення їхніх повноважень. Архієпископ телеграфує до Риму з приводу подальших вказівок щодо встановлення нової адміністрації для католиків-русинів.

Ситуація, коли єпископ Сотер Ортинський помер у розпалі Першої світової війни, була цілком невідповідна для вибору нового єпископа. 28 березня 1916 р. Священна Конгрегація з питань пропаганди віри наділила Апостольського делегата Монсеньора Джо-

ванні Бонцано необхідними повноваженнями, і 11 квітня він призначив двох простих священників Апостольськими адміністраторами: Гавриїла Мартяка – для русинів і словаків із Підкарпаття і Петра Понятишина – для вихідців із Галичини. Необхідність розділяти ці два етнічні елементи вбачали у відмінності їхніх звичаїв і традицій<sup>27</sup>.

<sup>25</sup> Див.: Іриней Готра, *Поверот Митрополита Андрея Шептицького із заслання (1917 р.)* // Павло Сениця (ред.), *Світильник істини: джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928/29-1944*, II (Торонто, 1976), с. 156-163.

<sup>26</sup> Procko, *Soter Ortynsky: First...*, с. 532.

<sup>27</sup> Polak, с. 263. Цитовано за біографією Шептицького: Королевський, с. 98, параграф 3.



### III. АДМІНІСТРАЦІЯ ПОНЯТИШИНА

Коли помер єпископ Сотер Ортинський, пішла чутка, що на його місце буде призначено канадського єпископа Никиту Будку. Апостольський делегат Джованні Бонцано хотів натомість створити дві окремі юрисдикції, що поклало б край незгодам між галицьким і підкарпатським клиром. Останні назагал були незадоволені із призначення в 1907 р. галицького прелата й бажали бачити на цьому місці єпископа із Підкарпаття<sup>1</sup>. Понятишин, адміністратор галицьких парафій, описує ставлення Бонцано до Руської Церкви так:

...ще за життя блаженної пам'яті Сотера постійно виникали розбіжності між єпископом та угорським [підкарпатським] клиром, і він, делегат, з одною нашою єпархією мав клопоту більше, ніж зі всіма латинським єпархіями Америки, разом узятими. Тож поділ на дві адміністрації замислили як такий, що має принести благословенний мир нашій Церкві в Америці<sup>2</sup>.

За вказівкою Апостольського делегата консультори єпархії зібралися, щоб вибрати двох адміністраторів. Галицькими консульторами були: о. Петро Понятишин, Микола Підгорецький, Володимир Довгович та Олександр Улицький. Підкарпатські консультори: о. Олександр Джубай, генеральний вікарій екзархату, Валентин Балог, канцлер екзархату, Валентин Горзо, Микола Чопей та Віктор Міроссай. Консультори з галицьких священників обрали своїм представником о. Петра Понятишина<sup>3</sup>, священника з Нью-Арка (Нью-Джерсі), під-

<sup>1</sup> Procko, *Ukrainian Catholics in America...*, с. 37.

<sup>2</sup> О. Петро Понятишин, *Спогад із часів сирітства Укр. Кат. Єпархії в Америці // Пропам'ятна книга з нагоди благословення Української католицької катедрі у Філадельфії* дня 3 травня, 1942 р. (Philadelphia: The America press, 1942), с. 45.

<sup>3</sup> О. Петро Понятишин народився в Галичині 15 липня 1877 р. Після завершення середньої освіти в Тернополі вступає до семінарії у Львові, де пройшов курс філософії. Продовжував навчання в Інсбруку, Фрайбурзі, а потім у Парижі. 11 липня

карпатські ж консультори – о. Гавриїла Мартяка, священника з Ленсфорда (Пенсильванія).

11 квітня 1916 р. отці Понятишин, Мартяк і Валентин Балог, канцлер, зустрілися з Апостольським делегатом у столичному Вашингтоні. Обидва були схвалені Святим Престолом і наділені юрисдикцією ординаріїв. Їм було сказано, згадує Понятишин, що стосовно підпорядкування парафій, де галичан і підкарпатців приблизно порівну, вони мають вирішувати між собою<sup>4</sup>. У разі, коли щодо якоїсь конкретної парафії до згоди дійти не вдасться, вирішальне слово залишалось за Апостольським делегатом. Тим словом він так ніколи й не скористався, оскільки, за о. Понятишином, вони завжди знаходили компроміс<sup>5</sup>.

Адміністратори не могли вводити якоїсь нової політики чи створювати нових інститутів, оскільки Єпископський Престол вважався лише тимчасово незайнятим (*Sede Vacante nihil innovetur*), і невідомо було, чи єпархія в майбутньому буде поділена, чи ні. Понятишину ж тепер належало перебрати на себе неустанні зусилля єпископа Ортинського у справі звільнення Митрополита Шептицького<sup>6</sup>. У листі від 27 грудня 1916 р. він звертається по допомогу до конгресмена від Нью-Джерсі Джеймса А. Гамілла. Згодом їх, о. Понятишина і Гамілла, прийняв у цій справі секретар президента Вудро Вільсона Джозеф П. Тумулті. Після розмови з президентом у його кабінеті Тумулті повідомив їм, що, коли очікувана відповідь на клопотання американського уряду з цього приводу не надійде менш як за два тижні,

1902 р. у Львові отримав священничі свячення з рук Митрополита Шептицького. Понятишин прибув до Сполучених Штатів у 1903 р. і до 1907 р. служив парохом у Рамей (Пенсильванія). Три роки був парохом в Елізабеті в Нью-Джерсі, поки його в 1910 р. не перевели в Нью-Арка (Нью-Джерсі). Див.: Procko, *Ukrainian Catholics in America...*, с. 38.

<sup>4</sup> О. Понятишин, с. 45.

<sup>5</sup> “Дев'ять угорських парафій підпорядкувались адміністрації о. Понятишина. Оскільки о. Понятишин не володів угорською мовою, для керування ними призначено декана, о. Віктора Ковалицького, угорського священника з Перт Амбоя (Нью-Джерсі), який знав обидві мови: угорську й українську”. Procko, *Ukrainian Catholics in America...*, с. 143, прим. 2. Див. також: Понятишин, с. 45.

<sup>6</sup> Див. статтю про це в газеті “Нью-Йорк Таймс”: *Seek prelate's release: Catholics urge Russia to let archbishop go*, New York Times, Saturday, January 1, 1916. с. 2, кол. 7.

президент звернеться безпосередньо до царя<sup>7</sup>. Незабаром, однак, у результаті російської революції Митрополита звільнили, і необхідність американського втручання в цю справу відпала.

На американському ґрунті Руська Церква була змушена боротися з російським православ'ям. Підтримувана царатом Православна Церква переманювала до себе багато українців, розчарованих постійною нестабільністю, що тяжіла над Руською Церквою в Америці. Як показує уривок з історії парафії св. Миколая у Йонкерсі (Нью-Йорк), всередині самої Руської Церкви були русофіли, що виступали за православ'я:

Вони [окупація Львова царським військом й арешт Шептицького] оживили в схильних до москвофільства парафіян церкви св. Миколая віру в кінцеву перемогу російського царя і православ'я... З цими думками голова церковного комітету та його спільники, змовившись, організували 23 січня 1915 р. зустріч із православним єпископом Нью-Йорка<sup>8</sup>.

У серпні 1916 р. о. Олександра Джубая, священника із Підкарпаття, що навіть не знав української мови, було висвячено на православного єпископа, котрий навіть після відречення царя і зменшення фінансової підтримки Православної Церкви не припиняв своєї діяльності проти Руської Церкви<sup>9</sup>.

Окрім складних взаємин між Руською Церквою і православ'ям, о. Понятишин зіткнувся з проблемою нестачі священників, проте не мав права заснувати для її розв'язання семінарію<sup>10</sup>. Виникли труднощі й

<sup>7</sup> О. Понятишин і Гамілл привернули до справи ув'язнення Митрополита Шептицького увагу Державного Департаменту. У зв'язку з цим були послані каблограми до американських посольств у Відні та Петрограді. Див. торонтську статтю Процка, с. 15.

<sup>8</sup> *Jubilee Book of Saint Michael's Ukrainian Catholic Church Yonkers, New York, 1899-1974*. с. 60. Її автором є монсиньор Василь Федиш. Це одна із найкраще упорядкованих історій парафії у Сполучених Штатах.

<sup>9</sup> 3 травня 1917 р. в штаті Нью-Йорк набув чинності закон, що став на заваді поглинення Руської Церкви. Латинські єпископи теж багато допомогли в цій справі. У результаті утиски Руської Церкви було зупинено. Див.: Prosko, *Ukrainian Catholics in America...*, с. 40. Див. також: Понятишин, с. 48. Він [Понятишин] стверджує, що прийняв єпископа Джубая назад у лоно Католицької Церкви ще до того, як той помер.

<sup>10</sup> Адміністратори не мали права засновувати нових інституцій, оскільки їхні адміністрації мали статус "тимчасових". Див.: *Наші семінаристи, Місіонар* (Жовква, Галичина), березень 1918 р., с. 78-81, де наведено відомості про семінаристів із Руської Церкви в Сполучених Штатах. Див. *Місіонар* за листопад 1920 р., с. 335, щодо даних про канадських семінаристів.

фінансового характеру, пов'язані з банком, що його заснував єпископ Ортинський, а зареєструвала влада штату Пенсильванія 12 травня 1915 р. Після смерти преосв. Ортинського почалося масове зменшення числа вкладників, недовіру яких викликала невизначеність у справі наступника банку. Частина коштів преосв. Ортинський вклав у будинки довкола собору, й оскільки умови заповіту єпископа не дозволяли реалізувати цієї власності, банкові не вистачало готівки, щоб розплатитися з усіма вкладниками. Вийти з цієї загрозливої ситуації допоміг брат єпископа Ортинського, який передав у розпорядження о. Понятишина майже всі з тих 30 000 доларів, що нагромадилися за останні роки у страховому фонді єпископа. Одним зі світлих моментів під час адміністрування о. Понятишина стало встановлення Українського Дня, що його проголосив Президент Вудро Вільсон 16 березня 1917 р.

Після повернення з полону Митрополит Шептицький опиняється в гущі складних перипетій політичної ситуації у Східній Галичині. Вибухає запекла українсько-польська війна, яка стає для нього прикритим випробуванням на лояльність і через яку Митрополит Андрей змушений був залишатися майже під домашнім арештом. До середини липня 1919 р. поляки взяли під свій контроль усю Східну Галичину. Проте, оскільки боротьба між українцями та поляками й далі не припинялася, Шептицький підтримував тісний зв'язок з дипломатичним представництвом Української Народної Республіки у Варшаві через керівника секретаріату Українського Червоного Хреста преп. Йосафата Джина. Митрополит перебував у контакті й із Симоном Петлюрою з приводу переговорів останнього з поляками, які завершилися підписанням 21 квітня 1920 р. Варшавського договору. Той договір містив визнання "Польщею України і Головного Отамана С. Петлюри, як «найвищого представника влади Української Національної Республіки»"<sup>11</sup>.

У розпалі всіх тих політичних потрясінь Митрополит отримує листи від Понятишина про непевне й часто безвихідне становище Русько-Американської Церкви. Наприкінці листопада 1920 р. польський уряд, врешті, дозволяє Шептицькому виїхати зі Львова для його вже давно протермінованого візиту *ad limina* до Риму. Маючи на меті

<sup>11</sup> *Ukraine. A Concise Encyclopaedia*. 1st edition (Toronto: 1963), "The period of the Directory", P. Fedenko, p. 766.

відвідати Сполучені Штати й Канаду, Митрополит пише єпископові Канади Никиті Будці, щоб узгодити з ним свої плани щодо подорожі<sup>12</sup>.

На шляху до Риму Шептицький зробив зупинку у Відні, де мав розмови з багатьма українськими діячами про державний статус Східної Галичини.

За їхніми наполяганнями Шептицький погодився ініціювати відповідну кампанію в багатьох західних столицях, не компрометуючи, однак, при цьому своєї ролі як релігійного провідника, що діє від імені своєї враженої стражданнями пастви, чия земля зазнала спустошення в результаті шести років майже безперервних бойових дій<sup>13</sup>.

Саме з огляду на цю свою роль Митрополит Андрей хотів відвідати Північну Америку<sup>14</sup> і, зокрема, щоб зібрати кошти для допомоги галицьким сиротам і бездомним. Упродовж кількох років Галичина перебувала в епіцентрі воєнного лихоліття. Після війни залишилися близько 20 000 сиріт. Через голод, спричинений неврожаєм, і поширення тифу рівень дитячої смертності досяг п'ятдесяти відсотків. Багато людей жили в окопах, що залишилися після "Великої війни", бо не мали матеріалу для зведення будинків. В українській газеті *Свобода* за 19 вересня 1921 р. Митрополит стверджує:

Я жадаю лише одного: переконати українців у Канаді й решту канадців у насущній потребі допомогти Галичині, і передусім її сиротам. Бо, якщо цього не зробити так швидко, наскільки це можливо, то єдиним полегшенням для сиріт може стати лише смерть.

Своє перебування в Америці впродовж 1921–1922 років Митрополит починає з відвідання Канади. У своєму листі від 17 серпня 1921 р. до преподобного Френсіса С. Келлі, DD, з Чикаго, канцлер єпархії Вільям Дж. Кернс писав:

<sup>12</sup> Archives of the U.C. Archdiocese of Winnipeg, лист А. Шептицького до Никити Будки, Mundare, Alberta, October 7, 1921.

<sup>13</sup> Богдан Будурович, *Шептицький і український національний рух після 1914 р.*, стаття, представлена на симпозиумі в Торонто, присвяченому Шептицькому (листопад 1984 р.), с. 9.

<sup>14</sup> "Коли після російського полону під час I Світової війни польський уряд не хотів терпіти його впливу у Львові, Святіший Престол посилав його [Шептицького] відвідати українців Сполучених Штатів і Канади; люди ж шукали його духовної настанови в таких далеких країнах, як Франція, Голландія чи Англія", Donald Attwater, "Behold a great priest", *The Commonweal*, 40: March 9, 1945, p. 526.

Архиєпископ Лемберга в Канаді... Він прибув туди ще два тижні тому, і єпископ Будка телеграфував про це о. Понятишину, хоч сам ще й не бачився з ним... Ми розуміємо, що його Світлість подорожує *інкогніто*. О. Понятишин будь-що хотів з ним зв'язатися... Єпархія вже п'ять з половиною років без єпископа, і тільки майже дивом нам так довго вдавалося втримувати деяких наших вкладників. Його майном можна розпорядитися лише точно відповідно з умовами його заповіту. Я б особисто хотів, щоб Архиєпископ швидше вже приїхав до Штатів і розв'язав усі наші юридичні й фінансові проблеми<sup>15</sup>.

Тим часом у Канаді Митрополит скеровує свої зусилля на збирання внесків на допомогу сиротам війни в Галичині. В Едмонтоні їх сума становила близько 2 000 доларів, за що Митрополит склав особливу подяку мерові міста Девіду М. Даггану<sup>16</sup>.

Отримавши від о. Понятишина формальне запрошення відвідати Руську єпархію, у середині листопада 1921 р. Митрополит із Торонта прибуває до Нью-Йорка. Офіційна місія Митрополита, схвалена Святим Престолом, полягала у відвіданні українців у Сполучених Штатах і Канаді, але сам він наголошував, що головним у ній є не його формальний статус, а її гуманітарний і пастирський вимір<sup>17</sup>.

18 серпня 1921 р. Понятишин повідомляє Апостольського делегата у Вашингтоні Архиєпископа Бонцано про прибуття Шептицького до Канади і запитує про можливу дату візиту Митрополита до нього. У відповідь 27 серпня 1921 р. Делегат повідомляє Понятишину, що "він буде вдома до 6 вересня і буде радий бачити їх будь-якого дня, який вони самі виберуть для свого візиту"<sup>18</sup>.

У Нью-Йорку Митрополит відвідує церкву св. Юра і їде до старої резиденції єпископа Ортинського у Філадельфії, яка мала служити

<sup>15</sup> A letter of William J. Kearns, Counsellor-at-Law, to Rt. Rev. Francis C. Kelly, D.D., Chicago, Ill., dated from Newark, New Jersey, August 17, 1921, in the archives of the Stamford Diocesan Chancery.

<sup>16</sup> Archives of the U.C. Archdiocese of Winnipeg. Letter from A. Sheptytsky to D.M. Duggan, Winnipeg, October 17, 1921.

<sup>17</sup> Див. прим. 14.

<sup>18</sup> A letter of the Apostolic Delegate John Bonzano to Very Rev. Peter Poniatyshin dated from Washington, D.C., August 27, 1921 (No. 3628-f), in the archives of the Stamford Diocesan Chancery.

йому осідком на час перебування в Сполучених Штатах. 17 листопада 1921 р. Шептицький прибув до Філадельфії. На залізничній станції Рідінг Термінал його зустрів о. Понятишин у супроводі близько сотні людей. Тоді Митрополита Андрея відвезли до монастиря і сиротинця сестер святого Василя Великого на Норт Франклін Стрит. Після Служби Божої в каплиці монастиря в сиротинці на його честь було дано обід.

18 листопада Шептицький складає візит ввічливості до кардинала Деніса Догерті, а два дні по тому служить недільну Літургію в українському катедральному соборі. Наступного дня в супроводі о. Понятишина та Вільяма Дж. Кернса Митрополит відбуває до столичного Вашингтона, де його приймали брати домініканці з Католицького Університету Америки<sup>19</sup>.

Отець Понятишин звертається до своїх друзів у Вашингтоні, з якими він заприятелював у 1917 р. під час роботи над Проектом Українського Дня, по допомогу в організації зустрічі Митрополита з президентом. За сприяння Сенатора Джозефа С. Фрілінг'юзена та секретаря президента Гардинга зустріч відбулася 23 листопада 1921 р. Вона тривала всього кілька хвилин, упродовж яких Митрополит говорив про військову окупацію Східної Галичини Польщею.

Митрополит зустрівся і з секретарем Гувером, який влітку того року побував у Львові як адміністратор американської допомогової місії<sup>20</sup>. Від імени українського народу Митрополит подякував Гуверові за американську допомогу Галичині. Митрополит говорив про несправедливе ставлення польських окупаційних сил до потребуючих допомоги українців, про політичні й культурні кривди, завдані галичанам війною та іноземною окупацією. Розмова, під час якої Гувер поведився дуже стримано, тривала близько сорока п'яти хвилин. Шеп-

<sup>19</sup> *Archbishop of Lemberg Here to get Relief for Galicians*, New York Times, November 22, 1921, p. 1.

<sup>20</sup> Фотокопія листа Фрілінг'юзена, папка кореспонденції Герберта Гувера із сенатором Дж. С. Фрілінг'юзеном, Відділ спеціальних зібрань та Архів бібліотеки Ратгерівського університету, Нью-Бранзвік (Нью-Джерсі). Із ласкавою допомогою бібліотекаря п. Альберта С. Кінга. Цитовано в торонтській статті Процка. Щодо участі Сполучених Штатів у допомозі Галичині див.: Н.Н. Fisher, (The Operation of the American Relief Administration), *The Famine in Soviet Russia 1919-1923* (New York: The Macmillan Co., 1927).

тицький вийшов з офісу Гувера розчарований і сказав, що “ситому не дано зрозуміти голодного”<sup>21</sup>.

Через пригнічений настрій, у якому Митрополит Андрей перебував майже до кінця того дня, він відмовився від особистої зустрічі із секретарем Г'юзом, залишивши в Державному департаменті лише меморандум стосовно українського питання.

11 грудня 1921 р. Митрополит побував у руській парафії в Перт Амбої (Нью Джерсі). Після Служби Божої відбувся концерт на честь Митрополита, і було зібрано 400 доларів для потреб сиріт у Галичині. 24 і 25 грудня Шептицький проповідує у Йонкерсі (штат Нью-Йорк) і в самому Нью-Йорку, де від 22 до 25 грудня тривала місія<sup>22</sup>. 25 грудня під час Літургії в церкві св. Юра в Нью-Йорку Митрополит виголосив проповідь, у якій висловив свою сердечну турботу про український народ, відданість йому і віру в нього. Ось як тогочасний часопис описує ту проповідь:

...тож слова нашого Церковного Царя звучали як магічний, неземний, пророчий голос, який зворушував і наповнював серце кожного новою надією, вірою в краще майбутнє нашої поневоленої нації. І, хоч його наука була коротка, кожне її слово було важливе й дороге, бо виходило з його уст як знак (дороговказ), якого наша громада має міцно триматися, щоб збудувати собі краще майбутнє<sup>23</sup>.

Отець Понятишин виступив зі спеціальним зверненням про збір пожертв для сиріт війни у всіх українських церквах і пересилання їх Митрополитові Шептицькому на адресу колишньої резиденції єпископа Ортинського<sup>24</sup>. Тим часом Шептицький продовжує відвідувати церкви, що запрошували його, і жодна з них не відпускає його без пожертв для сиріт війни в Галичині.

Митрополит мав намір звернутися по допомогу і до католиків латинського обряду. Це було нелегкою справою з огляду на те, що

<sup>21</sup> Петро Понятишин, *З моїх споминів: Митрополит Андрій Шептицький в Америці*, Українці у вільному світі: ювілейна книга Українського Народного Союзу, 1894-1954, ред. Л. Мишуга та А. Драган. Цитовано в торонтській статті Процка.

<sup>22</sup> Ці відвідини Митрополита Шептицького висвітлює “Місіонар” (Філадельфія), січень 1922 р.

<sup>23</sup> “Екссцеленція Митрополит у церкві св. Юрія в Нью-Йорку”, “Місіонар” (Філадельфія), березень 1922 р., с. 92-92.

<sup>24</sup> Про це звернення сказано (із наведенням списку жертводавців і сум) в “Місіонар” (Філадельфія), березень 1922 р., с. 92-93.

латинські парафії та єпископи вже були виснажені через численні прохання про допомогу з інших місць у Європі. Щоб допомогти сиротам, Шептицький навіть пробував скористатися послугами спеціальних нью-йоркських агенств зі збору коштів<sup>25</sup>.

Як один із багатьох інших прикладів допомоги галицьким сиротам, що її отримав Митрополит із джерел вірних латинського обряду, можемо відзначити внесок Архієпископа Нью-Йорка Патрика Дж. Гейеса в розмірі 5 000 доларів. На обіді, влаштованому на честь Шептицького в Шамокіні (Пенсильванія), єпископ Гаррисберга Ф. Р. Мак Девіт оголосив, що проведе спеціальний збір у своїй дієцезії на потреби українських сиріт. Оцінюють, що за час свого перебування в Сполучених Штатах і Канаді Митрополит Шептицький зібрав для сиріт близько 23 000 доларів<sup>26</sup>.

Він відвідує багато українських інституцій, таких, як, зокрема, Українська Національна Асоціація в Джерсі Ситі (Нью-Джерсі), й отримує внески і від них. У день свята його небесного заступника члени клиру вшанували Митрополита урочистим обідом, який відбувся в нью-йоркському готелі *Пенсильванія* і на якому були присутні понад 200 осіб. 16 січня 1922 р. в Нью-Арку (Нью-Джерсі), Шептицькому вручили відзнаку “Свобода Міста”, якою нагороджували видатних особистостей. У лютому Митрополит разом із Архієпископом Нью-Йорка Гейесом очолювали Понтифікальну Служу Божу в катедральному соборі святого Патрика на честь коронування папи Пія XI.

16 березня 1922 р. на кораблі “Південний хрест” Митрополит вирушає в тривалу поїздку місцями українського поселення в Південній Америці. До Північної ж Америки він повертається 7 серпня. На початку вересня Митрополит проводить прощальну зустріч для клиру в Руському Католицькому Домі в Бернардсвілі (Нью-Джерсі). На ній зібралися сорок три галицькі священники й двадцять один підкарпатський.

Шептицький опікувався сиротами не лише в Галичині, а й тими, що жили в Сполучених Штатах. У його спеціальному листі, опубліко-

<sup>25</sup> О. Понятишин, *З моїх споминів...*, с. 29.

<sup>26</sup> Там само, с. 29-30. *Брат-братові: книга про ЗУАДК* (Philadelphia: United Ukrainian American Relief Committee, 1971), с. 20. Цитовано в торонтській статті Процька.

ваному 12 вересня 1922 р. і розісланому священникам, ішлося про те, що обіцяні сестрам св. Василя Великого та їхньому сиротинцеві кошти мають бути сплачені негайно. У ньому він також виклав ті складні вимоги, що їх сестри мали виконувати, опікуючись сиротами<sup>27</sup>.

Після місії, що він очолював у церкві свв. Петра й Павла у Клівленді (Огайо), Митрополит прибуває до Чикаго. Настоятель української католицької церкви св. Миколая в Чикаго о. Василь Стецюк був одним із членів комітету зустрічі Митрополита. Вони вирушили на неї великим лімузином. Ось як уже набагато пізніше згадували про ту подію син і дочка Стецюка:

Раптом, зовсім несподівано для нас [дружина, домогосподиня й діти о. Стецюка були зайняті вдома приготуванням обіду], навпроти входу до плебанії зупиняється обшарпаний, старої моделі “Т” Форд. Із таксі видобувається потужна постать Митрополита в простому монашому одязі. Він розплачується з водієм і підхоплює свою невелику дорожню валізу. Ми, діти, вчиняємо в домі переполох, що приїхав Митрополит, – сам. Нас четверо і стали тою делегацією, яку Митрополит вітав лагідним голосом і з усміхненими очима, потішений, мабуть, нашим переляканим виглядом.

Незабаром повернулися й офіційні делегати, збентежені тим, що не знайшли Митрополита на залізничній станції. Уже пізніше ми дізналися, що так зумисне скромно й ненав’язливо з’являтися часто було в Митрополитовій звичці й повторювалось у багатьох парафіях, які він відвідував<sup>28</sup>.

Увечері 5 жовтня в плебанії церкви св. Миколая в Митрополита Андрея з’явилася висока гарячка, почалася лихоманка. Лікарі виявили септичне зараження крові, що розвинулося в результаті легеневого флєбіту. Два тижні Митрополит пробув у лікарні. Він писав про це єпископові Канади Будці, а також про свої плани повернення до Львова із зупинкою по дорозі в Римі<sup>29</sup>.

<sup>27</sup> Див. статтю в “*Місіонар*” (Філадельфія), 22 березня 1922 р., про необхідність постійної уваги й підтримки сиротинця у Філадельфії. Лист Митрополита із Філадельфії від 12 вересня 1922 р. міститься в архівах єпархії Стемфорда.

<sup>28</sup> Ольга та Юрій Стецюки, лист до преп. монсиньора Лева Моско, Вашингтон, від 25 листопада 1985 р., Грін Веллі, Арізона. Тепер в Українському Католицькому Музеї в Стемфорді, Конектикут, с. 2.

<sup>29</sup> Архіви УК єпархії у Вінніпезі, листи А. Шептицького до Н. Будки, Чикаго, від 17 листопада 1922 р., 25 листопада 1922 р. і 3 листопада 1922 р.

У Чикаго, уже видужуючи, він попросив о. Понятишина влаштувати йому зустріч із державним секретарем Г'юзом. Через офіс сенатора Фрілінг'юзена її призначили на початок листопада. На зустріч Митрополит прибув у супроводі д-ра Луки Мишуги, представника уряду Західної України в екзилі, та правника з Чикаго Богдана Пелеховича. Митрополит просив про американське втручання у справі переслідування Української Церкви та клиру. Секретар пообіцяв вивчити меморандум Шептицького<sup>30</sup>.

12 листопада 1922 р. Митрополит Андрей виїхав зі Сполучених Штатів до Канади, а через два дні на борту лайнера "Імператриця Шотландії" вже був у дорозі до Європи. У Римі, згідно із сумнівними повідомленнями в польській пресі, Шептицький "висуває перед Святішим Престолом план широкомасштабної реорганізації Греко-Католицької Церкви, включно зі зміною її назви на "Українська Католицька", створенням українського патріархату і впровадженням сучасної української мови в церковну службу"<sup>31</sup>. Він також наполягає на призначенні українського єпископа для Сполучених Штатів.

З Риму Митрополит поспішає до Парижа, щоб подати свій голос на вирішальній Нараді Послів, яка мала визначити долю Східної Галичини. Незважаючи на звернення Шептицького до головуючого на Нараді Жюля Камбона, спірна територія була передана під польський суверенітет, і Митрополит був змушений переконувати керівників уряду Західної України в екзилі в необхідності прийняти неминуче.

Ще одна проблема, з якою зіткнувся Митрополит, полягала в тому, як йому повернутися до свого Митрополичого Престолу, що перебував тепер під польською окупацією<sup>32</sup>. Врешті, за ватиканським паспортом з польською візою, проставленою в польському посольстві

<sup>30</sup> Адрес д-ра Мишуги в Нью-Арку (Нью-Джерсі), 18 листопада 1945 р. Його фрагменти цитує о. Понятишин у *З моїх споминів...*, с. 32-33. Цитовано в торонтській статті Прочка (прим. 70).

<sup>31</sup> Михайло Г. Марунчак, *Митрополит Андрей Шептицький на Заході, 1920-1923*. (Вінніпег-Едмонтон, 1981), с. 36. Цитовано в торонтській статті Богдана Будуровича, с. 10.

<sup>32</sup> В один час навіть розробляли план нелегального переправлення Митрополита до Львова через Карпати за допомогою українського підпілля. Осип Мельникович, *До історії УВО в Чехословаччині // Євген Коновалець та його доба*, Мюнхен, 1974, с. 337-338. Цитовано в торонтській статті Будуровича.

в Римі, він перетинає кордон Польщі, але його спальний вагон переціпляють до Познаня, де він мусив чекати два тижні, і лише після зустрічі з президентом Польщі С. Войцеховським Шептицькому дозволили продовжити дорогу до Львова. Українська преса в Галичині поспішила порівняти його перебування в Познані з царським полоном. Українські депутати польського сейму у Варшаві, більшість з яких представляли православну Волинь, засудили "приниження", завдане Митрополитові, назвавши його "видатним борцем за свободу українського народу"<sup>33</sup>.

О. Понятишин теж виступив на захист Митрополита Шептицького. Єпископ Будка так виражав йому свої почуття з цього приводу в листі з Вінніпега, датованому 14 листопада 1923 р.:

Шана вам за ваші зусилля у справі підтримки Митрополита. Канада теж виконала свій обов'язок, але запізно. Аби ви тільки дали знати про це отцеві адміністратору телеграмою, все склалося б щасливіше, бо вони тут у своїх клопотах без мене послули. І я сам тут у Каліфорнії, через заборону лікарів не читаючи ані канадських, ані європейських газет, ні про що не знав. Тож тепер я осомлений, хоч і без вини<sup>34</sup>.

За час, що минув від його арешту царською владою, Митрополит здобув собі таке велике визнання свого народу, що один із колишніх міністрів петлюрівського уряду трохи жартома навіть назвав його "головним отаманом"<sup>35</sup>.

Незабаром після свого прибуття до Львова Митрополит написав листа всім українським єпископам, в якому повідомляв їх про призначення нового єпископа для Руської Католицької Церкви в Сполучених Штатах. Той лист був датований 23 січня 1924 р.<sup>36</sup>

<sup>33</sup> Торонтська стаття Будуровича, с. 11.

<sup>34</sup> Лист преосв. Будки до о. Понятишина від 14 листопада 1923 р., Вінніпег, Канада. Архіви Стемфордської єпархії.

<sup>35</sup> Андрій Ніковський у цитуванні Сергія Т. Даниленка // *Дорогою ганьби і зради: історична хроніка* (Київ, 1970), с. 86. Цитовано в торонтській статті Будуровича (прим. 38).

<sup>36</sup> Архіви УК архієпархії Вінніпега. Лист А. Шептицького до Н. Будки, Львів, 23 січня 1924 р.

## IV. ЄПИСКОП БОГАЧЕВСЬКИЙ

8 травня 1924 р. папа Пій XI видав Декрет про призначення о. Константина Богачевського, апостольського протонотаря, каноніка і генерального вікарія Перемиської єпархії, титулярним єпископом Амісуса й ординарієм для вихідців із Галичини та Буковини з осідком у Філадельфії<sup>1</sup>. Повний текст тієї булли, датованої 8 травня 1924 р., можна знайти на 163-164 сторінках книги монсиньора Волтера Паски *Джерела партикулярного права Української Католицької Церкви в Сполучених Штатах*.

Одночасно із призначенням єпископом Богачевського стало відомо про призначення о. Василя Такача, духівника Ужгородської семінарії, титулярного єпископа Зеліти, єпископом для вихідців із Закарпаття (Карпат), Угорщини та Югославії:

Обох кандидатів їх Преосвященства Йосафат Коциловський, Єпископ Перемиський, Діонісій Нярадї, Єпископ Крижевецький (Югославія) і грецький Єпископ Джон Меле висвятили 15 червня 1924 р. у церкві св. Атанасія в Римі. Подорожуючи разом, вони прибули до Сполучених Штатів 15 серпня. 27 серпня вони зібрали єпархіяльних консулторів, а 1 вересня 1924 р. обидва адміністратори склали свої повноваження й передали управління єпархіями своїм єпископам<sup>2</sup>.

У 1925 р. юрисдикції руського обряду отримують офіційні назви: єпископа Богачевського – “Руська Греко-Католицька Єпархія”, єпископа Такача – “Єпархія Піттсбурга Грецького Обряду”<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> У листі до о. Понятишина єпископ Канади Будка стверджує, що Нярадї, єпископа Крижевецького, мали призначити єпископом у Сполучених Штатах, але, як виявилось, він був потрібніший на старому місці. Архіви Стемфордської єпархії.

<sup>2</sup> Сохоцький, с. 275.

<sup>3</sup> Паска, с. 115, прим. 7. Саме за єпископства Богачевського термін “Руська” у назві Церкви візантійського обряду з Митрополитим Престолом у Філадельфії був замінений на “Українська”.

Єпископ Богачевський народився 17 червня 1884 р. в селі Манів, що в Галичині, у священничій родині, корені якої сягали в минуле більш як на двісті років. Середню освіту здобув у Стрию, потім вступив на богословські студії у Львові. У семінарії молоді таланти зауважували швидко; юнака посилають до семінарії *Canisianum* в Інсбруку (Австрія), де він студіює впродовж 1904, 1905 і 1907 років. 31 січня 1909 р. отримує священничі свячення з рук Митрополита Шептицького. У 1910 р. повертається до Інсбруку, де здобуває докторат з богослов'я. Отець Богачевський був лектором Львівського університету і префектом семінарії (теж у Львові). Незабаром отримав дозвіл для виїзду на студії з патрології в Мюнхенському університеті, які тривали до кінця 1913 р. Під час війни служив капеланом в австрійському війську на італійському фронті.

Після війни він віце-ректор Львівської семінарії, настоятель катедрального собору в Перемишлі, викладач семінарії. Як настоятель катедрального собору був інтернований польською владою<sup>4</sup>. У час його призначення українським єпископом для Сполучених Штатів о. Богачевський був генеральним вікарієм Перемиської єпархії.

О. Понятишин відчув велике полегшення від того, що його численні обов'язки й проблеми як адміністратора перебрав на себе єпископ:

Керування єпархіяльною адміністрацією впродовж восьми років і майже п'яти місяців (до 1 вересня 1924 р.) було многотрудною, відповідальною і невдячною справою. Воно вимагало великих зусиль, енергії і клопотів, а було трудним з огляду на те, що адміністратор не мав такої самої влади, як єпископ. Тому я звертався, усно і письмово, з проханнями до Апостольської Делегатури у Вашингтоні, щоб питання нового єпископа було вирішене якомога швидше. Й, отримавши звістку про призначення теперішнього єпископа, зрадів невимовно...<sup>5</sup>

Проблеми, з якими єпископ Богачевський зіткнувся в Америці, були різні й складні, але він взявся за них з усім завзяттям й ентузіазмом. Єпископ починає видавати єпархіяльний вісник, через який повідомляє клир про свої розпорядження, що мали запровадити в

<sup>4</sup> “Місіонар” (Філадельфія), 19 серпня 1920 р., с. 233.

<sup>5</sup> О. Понятишин, *З моїх споминів...*, с. 50.

епархії порядок і дисципліну. Багато хто охрестив його “поляком”, що прийшов лише для того, щоб побачити руїну Української Католицької Церкви<sup>6</sup>. Утім, єпископ працював дуже енергійно й намагався сконсолідувати Українську Церкву в Америці.

Взаємини Богачевського з Шептицьким найбільше виявились у тих двох випадках, коли він шукав підтримки в Митрополита. У першому з них справа стосувалася єпископа Богачевського та о. Гавриїла Костельника, який виступив зі своїми статтями в часописах “*Нива*” і “*Свобода*”.

У листі до Митрополита Шептицького від 20 липня 1926 р.<sup>7</sup> єпископ Богачевський пише, що тими статтями о. Костельник намагається посягти недовіру до Риму, який, мовляв, ставиться до українських католиків несправедливо.

Митрополит відповідає преосв. Богачевському листом, датованим 10 вересня 1926 р. Шептицький належним чином потрактував ту справу, що начебто заспокоїло Богачевського.

О. Костельник захищає себе в листі до преосв. Богачевського від 17 листопада 1926 р. У ньому о. Костельник не погоджується з оцінкою Богачевського його “літературної творчості”, оскільки його слова були вирвані з контексту й неправильно витлумачені.

У другому випадку, коли преосв. Богачевський звертався до Митрополита, останній ділиться з ним своїм глибоким розумінням людської психології та розсудливості в душпастирській праці. Конкретно справа стосувалась українського поета Івана Франка, що стояв на національних позиціях і був відомий як атеїст і соціаліст. Богачевський вважав, що вірні не можуть брати участі в жодних заходах (концертах і т. ін.) на його честь, щоб не наражати своєї віри, і наклав свою заборону. У листі від 16 листопада 1926 р. він запитує Митрополита про його думку з цього приводу.

У відповіді зі Львова, датованій 21 грудня 1926 р., Шептицький стверджує, що народ шанує Франка не за його атеїзм, а за його національні й патріотичні твори:

“...з огляду на те, що народна слава Франка так чи інакше не постраждає, доцільніше – на мою думку – дотримуватись аксіоми: “*quieta non movere*”. Для нас атеїзм і матеріалізм Франка є та

відносна *quieta*. Вони вже не мають того впливу на старших чи молодших, як раніше. Сьогодні ми маємо справу зі зміною настроїв: знову підноситься консерватизм, який шанує релігію й Церкву, якому протистоїть антирелігійний більшовизм. Але ті більшовики набираються свого атеїзму не від “гуманіста” Франка, а від комуністів в Росії чи в Україні.

...Тому, дивлячись на все це, вважаю, що заборона, про яку мова, не тільки нічого не дасть, а навіть може зашкодити інтересам Церкви”.

Стосовно тих листів найважливіше не те, що Митрополит вступив у такого роду кореспонденцію з Богачевським, а те, що сам Богачевський був її ініціатором. Ідеться про те, що єпископ, чия відповідальність поширювалася в межах однієї з територіяльно найбільших у світі епархій, шукає поради в Митрополита, що був десь далеко за океаном. Неоціненна роль Митрополита в утвердженні Руської Церкви в Сполучених Штатах полягає в тому, що він був одним із тих, хто причинився до формування Богачевського як пастиря, який, своєю чергою, справив вирішальний вплив на Українську (Руську) Католицьку Церкву в Сполучених Штатах, що ми можемо засвідчити вже з перспективи нашого сьогодення.

У тому, що стосується відносин між підкарпатцями й галичанами, преосв. Богачевський докладав максимум зусиль, щоб забезпечити їх позитивний характер. З огляду на політичне напруження в Європі частина галичан жила велику надію на те, що дуже скоро українці можуть здобути свою незалежну державу, як це вже було в 1918 р. Згодом та надія мала перерости в націоналізм, який ще більше поглибив розбіжності між галичанами й підкарпатцями.

Багатьма роками раніше ще єпископ Ортинський у своєму посланні від 11 січня 1908 р. писав такі слова:

“Писати чи говорити про меншовартість угорських русинів – це суцільна неправда, – єпископ трактує всіх русинів як єдиний народ і не ділить їх – і потерпає тоді, коли хтось створює ті поділи чи розколи серед них. – Ми всі одного роду, хоч і з різних місць, – тому той, хто ділить нас, є нашим ворогом. Усі ми, русини, мусимо бути як один, і, як греко-католики, – не розмежовуватись між собою”.

Аналізуючи перші роки єпископства Богачевського в Сполучених Штатах, можемо порівняти його з молодим Митрополитом у

<sup>6</sup> Procko, *Ukrainian Catholics in America...*, с. 58.

<sup>7</sup> Усі наступні листи зберігаються в архіві Стенфордської епархії.



Львові на зламі століття. Обом довелося мати справу з великою територією, яку отримали в стані, далекому від впорядкованого; попри те, долаючи критицизм та обставини, ревно взялися до праці і зробили багато для добра Церкви.

Можна сказати, що до приходу преосв. Богачевського Митрополит допомагав Руській Церкві рости, як батько дитині. З приходом преосв. Богачевського Церква почала дозрівати як еклезіяльна й духовна спільнота, а роль Батька Митрополита зі Святоюрської гори була при тому не тільки дорадча.

Тоді, коли структура вже почала ставати Церквою, єпископ Богачевський започаткував активну програму з освіти для українських вірних під його юрисдикцією<sup>8</sup>. У 1933 р. у Стемфорді (Конектикут) він відкрив середню школу-семинарію, а в 1939 р. заснував там семінарію-коледж. Оскільки після 1 вересня 1939 р. II Світова війна перекрила доступ його семінаристів до європейських семінарій, вони почали студіювати в Католицькому Університеті Америки у Вашингтоні. Згодом у Вашингтоні збудували семінарію й освятили її 31 травня 1952 р.

Помер єпископ Богачевський 6 січня 1961 р. Він керував Українською Католицькою Церквою в Америці від 1924 р., тож разом із ним в минуле відійшла ціла епоха. Стислий підсумок його праці як єпископа якнайкраще можна виразити словами похвали його наступника, єпископа Амвросія Сенишина, ЧСВВ:

...під його керуванням Апостольський Екзархат зробив великий крок вперед у ділянці релігії, шкільництва, добродійности й громадського життя<sup>9</sup>.

## ЗАКІНЧЕННЯ

Оцінювати діяльність великої людини може бути настільки ж важко, як ступати її слідом. Ця праця є спробою показати слід такої великої людини. Митрополит Шептицький відкрив своє серце перед Українською Католицькою Церквою тут, в Америці, в особливий спосіб. На самому початку він надав їй міцну основу, а пізніше – свою надійну руку допомоги. Він був людиною глибокої освічености, душпастирської мудрости й безмежного милосердя. Митрополит був однією з найбільших постатей в історії Вселенської Церкви, про що свідчать слова папи Пія XII:

Його ім'я залишиться назавжди благословенним у Христовій Церкві, що збереже згадку про його гарячу ревність за спасіння душ і про постійну відвагу в обороні свого народу<sup>1</sup>.

Спочатку, на зламі століть, Митрополит Андрей допомагав Руській Церкві своїми пастирськими листами й через своїх посланців. Згодом прибув сам, щоб відвідати дорогих його серцю людей. Він завжди був людиною, що не шкодувала жодних зусиль там, де йшлося про добро ближнього. За величчю вчинків і силою характеру його порівнювали з бельгійським кардиналом Дезире Жозефом Мерсьє<sup>2</sup>.

Які ж були плани Митрополита Андрея щодо Руської Католицької Церкви в Америці? Передовсім спасіння душ, а потім з'єдинення всіх християн. Згідно з ними Руська Церква в Америці мала в особливий

<sup>1</sup> Папа Пій XII в 1952 р. Див.: AAS v. XLIV, 1952, p. 877.

<sup>2</sup> Кардинал Мерсьє (1851-1926). Див.: A. L. Wylleman, "Mercier, Desire Joseph", *New Catholic Encyclopedia* (New York: McGraw-Hill Book Co., 1967), Vol. IX, p. 671-672. Митр. Шептицький кілька разів особисто зустрічався з кард. Мерсьє. Ці дві великі постаті порівнюють Donald Attwater, *Galician Mercier. Irish Ecclesiastical Record*, Dublin, 5th series, 38: 348-63. October, 1931 та *Galician Mercier. Tablet*, 167: p. 650-651, May 23, 1936.

<sup>8</sup> Стосовно системи парафіяльних шкіл див.: Natalie Ann Czuba, M.A. *Ukrainian Catholic Parochial Schools*. (Chicago, Illinois: Basilian Press in Toronto, June, 1956). Це праця на здобуття магістерського ступеня в університеті Де Поля.

<sup>9</sup> *The Way* (Philadelphia), January 18, 1961, p. 3.

спосіб виявити католицьку віру перед очима світу. Він хотів зробити Церкву настільки сильною, щоб вона, своєю чергою, могла давати силу іншим.

Ідею місії щодо Української (Руської) Католицької Церкви якнайкраще можна підсумувати такими словами:

Архиєпископ завжди вважав, що призначенням Церкви є сповняти роль посередника й миротворця між Сходом і Заходом. Він є найбільш шанований з українських діячів, з величезним впливом на серця українців, як католиків, так і православних, не лише в Польщі, а й у Карпатській Україні та серед українських поселенців в Америці<sup>3</sup>.

<sup>3</sup> Hugo Yardly, *Poland and the Ukrainians*, Commonweal, 30: August 25, 1939, p. 416.

## БІБЛІОГРАФІЯ

### Книги

- Browne, Henry J. *The Catholic Church and the Knights of Labor*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1949.
- Calgren, W. M. *Iswolsky und Aehrenthal vor der bonischen Annexionkrise*. Uppsala: 1955.
- Czuba, Natalie Ann. *Ukrainian Catholic Parochial Schools*. Chicago: Basilian Press in Toronto, June, 1956.
- Даниленко, Сергій Т. *Дорогою ганьби і зради: історична хроніка*. Київ: 1970.
- Dedijer, Vladimir. *The Road to Sarajevo*. New York: Simon and Schuster, 1966.
- Ellis, John Tracy. *American Catholicism*. Chicago: The University of Chicago Press, 1960.
- Fisher, H.H. (The Operation of the American Relief Administration), *The Famine in Soviet Russia 1919-1923*. New York: The Macmillan Co., 1927.
- Halecki, Oskar. *From Florence to Brest*. U.S.: Archon Books, 1968.
- Королевський, Кирило. *Metropolite Andre Szeptyckyj – 1865-1944*. Рим: 1964.
- Кравченюк, Осип. *Велетень зо Святоюрської гори*. Йорктон, Саск., Канада: Redeemer's Voice Press – Bibliotheca Logos, Vol. XXXIV, 1963.
- Lencyk, Wasył. *The Eastern Catholic Church and Czar Nicolas I*. Rome-New York: Editiones Catholicae Universitatis Ucrainorum S. Clementis Papae, 1966.
- Лужницький, Григорій. *Українська Церква між Сходом і Заходом*. Філадельфія, Пенсильванія: Providence Association of Ukrainian Catholics, 1954.

Milleux, Paul. *Exarch Leonid Fedorov, Bridge between Rome and Moscow*. New York: 1964.

Марунчак, Михайло Г. *Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920-1923*. Вінніпег-Едмонтон: 1981.

Мельникович, Осип. *До історії УВО в Чехословаччині //Євген Коновалець та його доба*. Мюнхен: 1974.

Нагаєвський, Ісидор. *Historia Romanorum Catholicorum Pontificum – Pars II*. Рим, Італія: Editiones Universitatis Catholicae Ucrainorum S. Clementis Papae, Vol XXVIII-XXX, 1967.

*Opera Servi Dei Metropolitanae Andreae Szeptyckij Litterae Pastorales Vol. I*. Toronto: Basilian Press, 1965.

Paska, Walter. *Sources of Particular Law for the Ukrainian Catholic Church in the United States*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, Canon Law Studies No. 485, 1975.

Pelescz, Julian. *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*, T. I i II. Відень: 1878.

Pierling, Paulo. *Antonii Possevini – Missio Moscovitica*. Paris: Apud Ernestum Leroux; Bibliotheque Slave Elzevirienne, 1882.

Procko, Bohdan P. *Ukrainian Catholics in America – A History*. Washington, D.C.: University Press of America, Inc., 1982.

Сениця, Павло (ред.). *Світильник істини: джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928/29-1944, II*. Торонто: 1976.

Шептицькі, Андрей і Климент. *Turicon*. Рим, Італія: Publicationes Scientificaе et Litterariae “Studion” Monasteriorum Studitarum – N. I-II, 1964.

Шептицька, Софія. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*. Вінніпег-Торонто, Канада: публікація Дмитра Микитюка, 1965.

Сліпий, Йосиф. *Про молодечий вік нашого Митрополита – De Metropol. Andreae iuventute*, Opera Omnia Kyр Josephi (Slipuj-Kobernyckij-Duckovskij) Archiepiscopi Maiores et Cardinalis. Vol. IX, видання (упорядження) о. д-ра Івана Хоми та о. Івана Яцківа, Рим, Італія: Universitas Catholica Ucrainorum A S. Clemente Papa, 1969.

Szeptycka-Fredro, Sophie. *Comtesse. Leon XIII et Roman Andre Szeptyckij*. Analecta OSBM, S. II, Vol. I. Vii Fasc., Romae: 1953.

*Царський в'язень, 1914-1917*. Львів, Галичина: 1918.

Великий, Атанасій, ЧСВВ, ред. *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia*. Romae: Analecta OSBM, PP Basiliani, 1970.

## Статті

Attwater, Donald. *Andrew Szeptycky, Father Metropolitan*, Blackfriars, 29: 53-59. February, 1948. 53-59.

Attwater, Donald. *Behold a great priest*, The Commonweal, 40: March 9, 1945, 525-526.

Attwater, Donald. *Galician Mercier*. Irish Ecclesiastical Record, Dublin, 5th series, 38: October, 1931, 348-363.

Beyda F. *Szeptycky Museum*, Eastern Churches Quarterly, 9: 401-07. Winter, 1952, 401-407.

Heiman, Leo. *Metropolitan Sheptytsky – A Wartime Savior of the Jews*, Beacon, XVI, No. 5, September/October, 1982, 22-26.

Heiman, Leo. *Jewish Digest*, January, 1963

Fedenko, P. *The period of the Directory*, Ukraine. A Concise Encyclopaedia. 1st edition, Toronto: 1963, 766.

Kazymyra, Bohdan. *Metropolitan Sheptycky and the Ukrainians in Canada*, передрук з The Report of the Canadian Historical Association. 1957, 75-86.

Lerski, George J. *Polish Prince of the Church in South Asia*, The Polish Review. Vol. XXIX, 1984, No. 4, 57-69.

Lewin, K. I. *Archbishop Andrew Sheptytsky and the Jewish community in Galicia during the Second World War*, Unitas, 12: Summer, 1960, 133-142.

Linowski, Pacific. *Vladimir Soloviev's Concept of Unity*, Unitas, Vol. IX, No. 2, Summer, 1957, 80-86.

Mercenier, Feuillen. *Commentary*. Irenikon, t. XIX, no. 1, Chevetogne, 1946.

Ostoyan, H. S. *Pope Pius X and the Metropolitan Szeptycky*, Eastern Churches Quarterly, 9: Winter, 1952, 409-412.

Procko, Bohdan P. *The Establishment of the Ruthenian Church in the United States, 1884-1907*, Pennsylvania History, Quarterly Journal of the Pennsylvania Historical Association, Vol. XLII, No. 2 – April, 1975.

Procko, Bohdan P. *Soter Ortynsky: First Ruthenian Bishop in the United States, 1907-1916*, The Catholic Historical Review. Vol. LVIII, January, 1973, No. 4.

- Sheptytsky, Andrew. *Eastern and Western Mentality*, Eastern Churches Quarterly. Vol. IX: Winter 1952.
- Sheptytsky, Andrew. *Eastern and Western Mentality*, Commonweal. Vol. 12, October 8, 1930, 570-574.
- Szewciw, Ivan. *Archbishop Andrew Szeptycky and Ukrainian Reunion*, Unitas, Vol. VIII, Spring, 1956, 7-14.
- Shipman, Andrew J. *Our Russian Catholics; the Greek Ruthenian Church in America*, The Messenger. XLII, November, 1904, 575-576.
- Yardly, Hugo. *Poland and the Ukrainians*, Commonweal. 30: August 25, 1939, 415-416.
- Andrew Sheptytsky condemns Polish actions against the Ukrainian Orthodox Church*, Tablet. September 10, 1938. (172:333).
- The case of Archbishop Szeptycki*, The New Europe. A weekly review of foreign politics, 1 (Nr. 3): November 2, 1916, 87-89.
- Galician Mercier*. Tablet, 167: May 23, 1936, 650-651.

### **Календарі, ювілейні книги тощо**

- Будурович, Богдан. *Шептицький та український національний рух після 1914 р.*, стаття, представлена на симпозиумі, присвяченому Шептицькому, Торонто, листопад 1984 р.
- Брат-братові: книга про ЗУАДК*. Philadelphia: United Ukrainian American Relief Committee, 1971.
- Чубатий, Микола. *Сімдесят п'ять літ життя Великого Митрополита*, Наша школа – Наша перемога. 1940: о. Петро Олеськів (ред.).
- Гродський, брат Йосиф, ЧСВВ *Відвідини Америки Митр. А. Шептицьким в 1907 році*, Календар Провидіння, 1927. Філадельфія.
- Feddish, Msgr. Basil. *A History of the Ukrainian Catholic Parish in Yonkers, N.Y. (Jubilee Book)*: Saint Michael's Ukrainian Catholic Church 1899-1974.
- Королевський, Кирило. *Le metropolitane Andre Szeptyckuj*. Монографія, надрукована у вид-ві Grottaferrata, Італія, 1921.

- Лужницький, Григорій. *У 50-річчя звільнення царського в'язня Митр. Андрея графа Шептицького*. Philadelphia: America Printing Press, 1967.
- Marunchak, M. H. (Ed.) *Address to their Lordships the Archbishops and Bishops of Canada*. Winnipeg: The National Council of Ukrainian Organizations for the Patriarchate of the Ukrainian Catholic Church, 1977.
- Мишуга, д-р. Лука. *Як формувався світогляд українського імігранта в Америці*, Jubilee Book of the Ukrainian National Association. In commemoration of the Fortieth Anniversary of its existence. Jersey City, N.J.: Svoboda Press, 1936.
- Музичка, о. Іван. *Доповідь на симпозиумі, присвяченому Шептицькому*, Торонто, листопад 1984 р.
- Polak, George. *Slovak Greek-Catholics in America as Presented by Cyril Korolevskij in his Biography of Metropolitan Szeptyckuj*, Cleveland-Rome: Slovak Institute, 1965, окремі відбиток із *Slovak Studies V*.
- Понятишин, о. Петро, *Спогад із часів сирітства Укр. Кат. Єпархії в Америці*, Пропам'ятна книга з нагоди благословення Української Католицької катедрі у Філадельфії дня 3 травня, 1942 р. Philadelphia: The America press, 1942.
- Понятишин, о. Петро, *З моїх споминів: Митрополит Андрій Шептицький в Америці*, Українці у вільному світі: ювілейна книга Українського Народного Союзу, 1894-1954, ред. Л. Мишуга та А. Драган. Jersey City, New Jersey: Ukrainian National Association.
- Папа Пій XII, *Acta Apostolicae Sedis*. v. XLIV, 1952.
- Поспішил, Архимандрит Віктор Й. *Андрей Шептицький і літургійна реформа в Українській Католицькій Церкві*, стаття, представлена на симпозиумі, присвяченому Шептицькому, Торонто, листопад 1984 р.
- Процко, Богдан П. *Шептицький та українці в Сполучених Штатах*, стаття, оприлюднена на симпозиумі, присвяченому Шептицькому, в Торонто, листопад 1984 р.
- Сембратович, Лев І. *Як прийшло до іменування нашого першого єпископа в Америці*, Ювілейний альманах української греко-католицької церкви у Злучених Державах, 1884-1934. Філадельфія, Пенсильванія, 1935.

Sochocky, Reverend Isidore. *The Ukrainian Catholic Church of the Byzantine-Slavonic Rite in the U.S.A.*, Ukrainian Catholic Metropolitan See Byzantine Rite U.S.A. Philadelphia, Pennsylvania: Archbishop's Chancery-Byzantine Rite Archeparchy of Philadelphia, 1959.

*The Union in America – Unia v Amerytsi*. New York: Association of the Ruthenian Church in America, 1902.

Ваврик, Василь, ЧСБВ, *Єпископ Сотер Ортинський, ЧСБВ*. New York: "Dnipro" Press, 1956. Брошура з серії Слово Доброго Пастиря.

Wylleman, A.L. *Mercier, Desire Joseph*, New Catholic Encyclopedia. New York: McGraw-Hill Book Co., 1967, Vol. IX, 671-672.

*Золото-Юбілейний календар Греко кафт. Соєдиненія в С.с.А.* Munnhall, Pennsylvania: Press of the Greek Catholic Union of the USA, 1942, 432 с.

#### Газети

*The Catholic News*. Philadelphia.

*The Public Ledger*. Philadelphia.

*The Shenandoah Evening Herald*. Shenandoah, Pennsylvania.

*Нива*. Галичина, Україна.

*Свобода*. Джерсі Ситі, Нью Джерсі.

*The New York Times*. New York.

*The Way*. Philadelphia.

*Місіонар*. Філадельфія.

*Місіонар*. Жовква, Україна.

#### Архівні матеріали

*Two Pastoral Letters of Right Reverend S.S. Ortynsky*. Philadelphia: Ruthenian Printing House, 1915.

*Public Letter to His Excellency Imperial Russian Ambassador The Hon Bakmetieff at Washington, D.C.*, Written by Rt. Rev. S.S. Ortynsky.

*Letter from Falconio to V. Grandin*. Ottawa, April 18, 1901. Archives of the R.C. Diocese of Edmonton.

*Лист Митрополита Шептицького до А. Ланжевена*, Львів, 11.09.1901. Archives of the R.C. Archdiocese of Saint Boniface.

*Пастирське послання єпископа Ортинського*, Львів, 25 червня 1907 р.

*Пастирське послання єпископа Ортинського*, Філадельфія, 11 січня 1908 р.

*Лист А. Ланжевена до А. Деляра, св. Боніфація, 27 лютого 1904 р.* Archives of U.C. Redemptorist Fathers in Winnipeg.

*Лист А. Ланжевена до А. Деляра, св. Боніфація, 25 квітня 1900 р.* Archives of R.C. Archdiocese of St. Boniface.

*Лист Апостольського Делегата Архиепископа Джованні Бонцано від 25 серпня 1913 р.*, у якому він повідомляє американський клир про рішення Святого Престолу, AER, XLIX (жовтень 1913 р.), 473-474.

*Лист Апостольського Делегата Архиепископа Джованні Бонцано, Вашингтон, 2 січня 1915 р.*, до єпископа Ортинського (Нр. 16829). В архівах Української Католицької Єпархії в Стемфорді.

*Лист консула Американської Консульської Служби Дж. К. Колдвела – Владивосток, Сибір, (папка 703) до п. С. С. Ортинського, Владивосток, 25 січня 1916 р.* В архівах Української Католицької Єпархії в Стемфорді.

*Лист А. Шептицького до Никити Будки, Mundare, Alberta, October 7, 1921.* Archives of the U.C. Archdiocese of Winnipeg

*A letter of William J. Kearns, Counsellor-at-Law, to Rt. Rev. Francis C. Kelly, D.D., Chicago, Ill., dated from Newark, New Jersey, August 17, 1921, in the archives of the Stamford Diocesan Chancery.*

*Letter from A. Sheptytsky to D.M. Duggan, Winnipeg, October 17, 1921.* Archives of the U.C. Archdiocese of Winnipeg.

*A letter of the Apostolic Delegate John Bonzano to Very Rev. Peter Poniatyshin dated from Washington, D.C., August 27, 1921 (No. 3628-f), in the archives of the Stamford Diocesan Chancery.*

*Фотокопія листа Фрілінг'юзена*, папка кореспонденції Герберта Гувера із сенатором Дж. С. Фрілінг'юзеном, Відділ спеціальних зібрань та Архіви бібліотеки Ратгерівського університету, Нью-Бранзвік, Нью-Джерсі. З ласки бібліотекаря п. Альберта С. Кінга.

*Лист Митрополита Шептицького з Філадельфії від 12 вересня 1922 р.*  
В архівах Стемфордської єпархії.

*Лист пресв. Будки до о. Понятишина від 14 листопада 1923 р.,* Вінніпег, Канада. Архіви Стемфордської єпархії.

*Лист А. Шептицького до Н. Будки, Львів, 23 січня 1924 р.* Архіви У.К. архієпархії Вінніпега.

*Лист єпископа Богачевського до Митрополита Шептицького, Філадельфія, 30 липня 1926 р.* Архіви Стемфордської єпархії.

*Лист Митрополита Шептицького до єпископа Богачевського від 10 вересня 1926 р.* Архіви Стемфордської єпархії.

*Лист о. Григорія Костельника до єпископа Богачевського, Львів, 17 листопада 1926 р.* Архіви Стемфордської єпархії.

*Лист Митрополита Шептицького до єпископа Богачевського, Львів, 21 грудня 1926 р.* Архіви Стемфордської єпархії.

ДОДАТОК

---



1. Митр. Андрей Шептицький і еп. Сотер Оргинський благословляють наріжний камінь семінарії у Йорктовні (Вірджинія), 28 вересня 1910 р.



2. Митр. Андрей Шептицький благословляє катедр у Філадельфії (Пенсильванія), 2 жовтня 1910 р.



3. Перший Владика у США  
Сотер Ортинський.



4. Владика Сотер Ортинський і консисторія.





5-8. Похорон єп. Сотера Ортинського, Філадельфія (Пенсильванія),  
30 березня 1916 р.





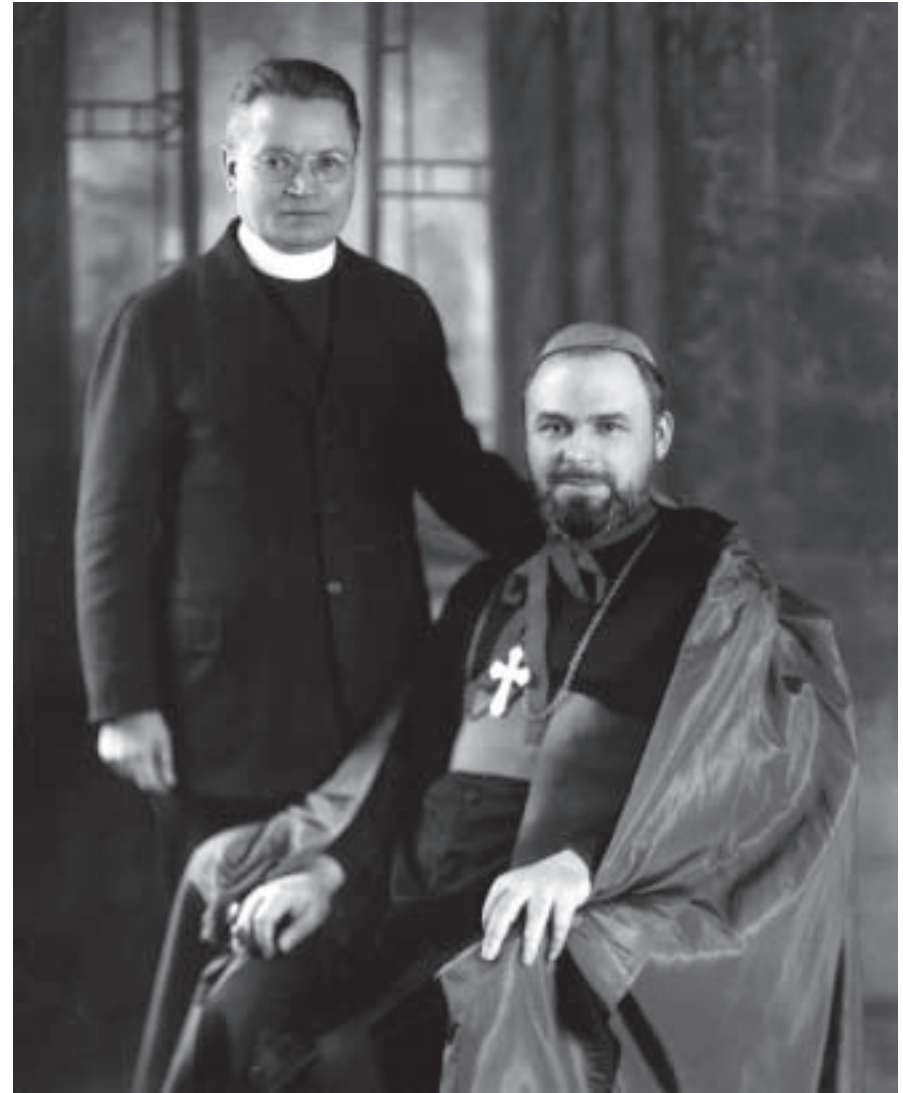
9-10. Похорон еп. Сотера Ортинського, Філадельфія (Пенсильванія),  
30 березня 1916 р.



11. Владика Константин Богачевський – другий єпископ США.



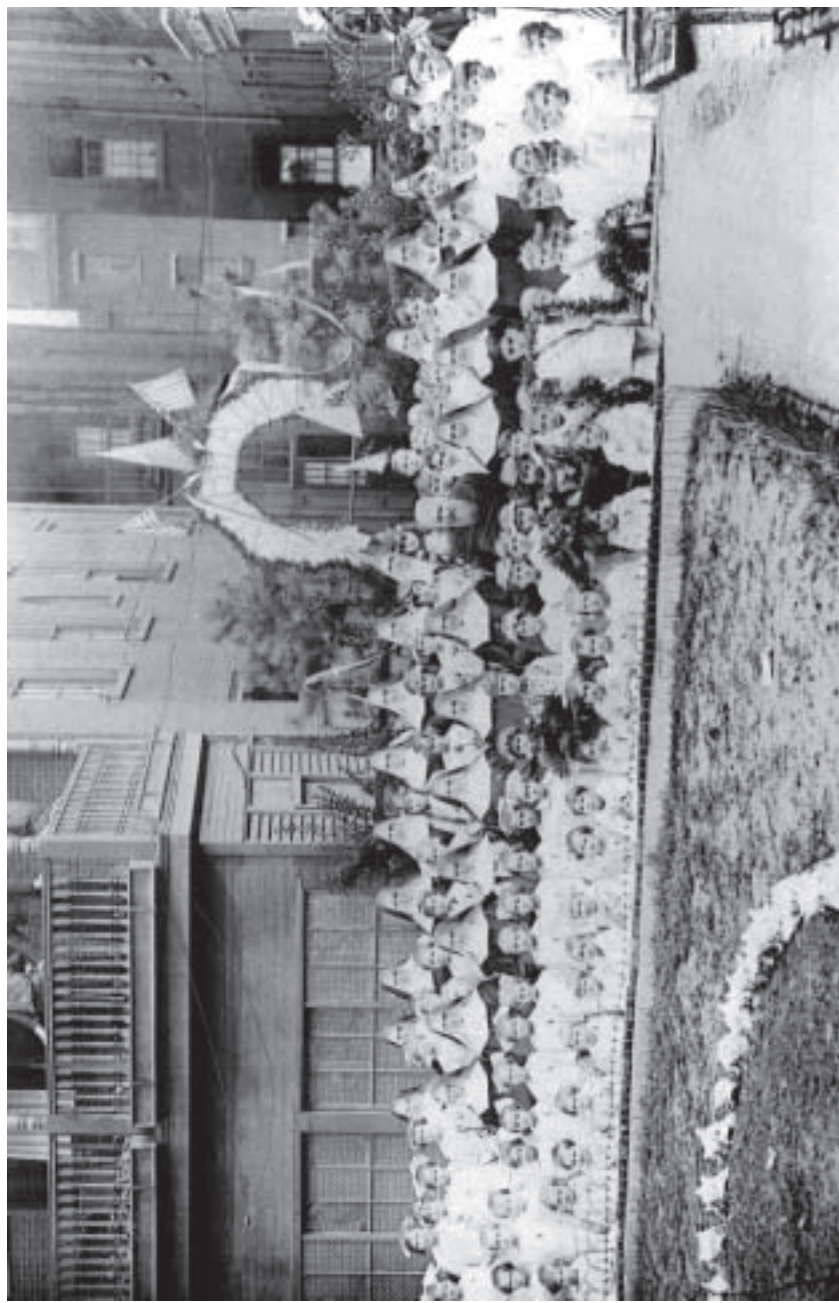
12. Владика Константин Богачевський у мантії.



13. Молодий Владика Константин Богачевський.



14. Митр. Андрей Шептицький у Філадельфії, листопад 1921 р.



15. Митр. Андрей Шептицький із сестрами Василіянками, Філадельфія, листопад 1921 р.



16. Митр. Андрей Шептицький у Філадельфії.



17. Митр. Андрей Шептицький в Америці, 1921-1922 рр.



18. Митр. Андрей Шептицький на коні у Місіонес (Аргентина), праворуч (стоїть) о. Іван Сенишин, червень 1922 р.



19. Владики Богачевський і Такач після висвячення, 15 червня 1924 р.



20. Митр. Андрей Шептицький та греко-каголицькі владики в Римі.

Наукове видання

**Іван Кащак**

*М*ИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ  
І ПОСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ  
В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

*Художній редактор* Олена Гижя  
*Технічний редактор* Ростислав Рибчанський

Підп. до друку 25.05.04. Формат 60x84/16. Папір офс. Офс. друк.  
Ум. друк. арк. 5,0. Ум. фарбовідб. 5,5. Обл.-вид. арк. 4,5.

Монастир Свято-Іванівська Лавра  
Видавничий відділ «Свічадо»  
79008, Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22  
тел. (0322) 297-16-33  
e-mail: [post@svichado.com](mailto:post@svichado.com), url: [www.svichado.com](http://www.svichado.com)

Віддруковано з готових діапозитивів  
у друкарні ТзОВ «Книгодрук»